

ΜΑΡΙΑ ΤΖΙΡΙΤΑ

όσα η αγάπη συγχωρεί

Βασισμένο σε αληθινή ιστορία

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ:
15.000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Όσα η αγάπη συγχωρεί**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Μαρία Τζιρίτα
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Χρυσούλα Τσιρούκη
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Νέλλυ Βασιλείου
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Βάσω Βύρρα, Ραλλού Ρουχωτά

© Μαρία Τζιρίτα, 2017
© Φωτογραφιών εξωφύλλου:
Elisabeth Ansley/Trevillion Images, tunedin123/123rf
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2017

Πρώτη έκδοση: Φεβρουάριος 2017, 15.000 αντίτυπα

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-1897-1
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-1898-8

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρπού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Έδρα: Τατοΐου 121, 144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

PSYCHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Head Office: 121, Tatoiu Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

ΜΑΡΙΑ ΤΖΙΡΙΤΑ

Όσα η αγάπη συγχωρεί

ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ ΤΖΙΡΙΤΑ
ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ

Το παιδί της αγάπης, 2008

Μάτια μου, 2009

Αν δεν υπήρχε αύριο, 2010

Όταν αγαπάς, είναι για πάντα, 2011

Η γυναίκα που ήξερε μόνο να αγαπάει, 2012

Ζωή από την αρχή, 2013

Κλεισμένη πύλη παραδείσου, 2014

Ιόλη, 2015

Το ταξίδι της Ελπίδας, 2016

*Αφιερωμένο στη Μάντη και σε όλους εκείνους
που χάθηκαν στα μονοπάτια του νου...*

1953

Ἑλλαμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, φιλάνθρωπε Δέσποτα, τὸ τῆς σῆς θεογνωσίας ἀκήρατον φῶς καὶ τοὺς τῆς διανοίας ἡμῶν διάνοιξον ὀφθαλμούς εἰς τὴν τῶν εὐαγγελικῶν σου κηρυγμάτων κατανόησιν. Ἐνθες ἡμῖν καὶ τὸν τῶν μακαρίων σου ἐντολῶν φόβον, ἵνα τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας πάσας καταπατήσαντες, πνευματικὴν πολιτείαν μετέλθωμεν, πάντα τὰ πρὸς εὐαρέστησιν τὴν σὴν καὶ φρονοῦντες καὶ πράττοντες...»

Ο ιερέας συνέχιζε να ψέλνει τη Θεία Λειτουργία με ευλάβεια και προσήλωση, πιστός στο κυριακάτικο ἔργο του τα τελευταία τριάντα χρόνια της ζωῆς του. Ο πατήρ Αντώνιος ἦταν ἀπὸ τους καλύτερους, ἀν ὅχι ο καλύτερος παπάς που εἶχε περάσει ποτέ ἀπὸ την ἐκκλησία του Ἀργοστολίου. Σύντομα θα ἐβγαίνει στη σύνταξη και τότε τίποτα δε θα ἦταν πια το ἴδιο για τους Κεφαλλονίτες πιστούς. Το ποίμνιό του κυριολεκτικὰ τον λάτρευε και σίγουρα ἐκεῖνος ἦταν ο λόγος που η ἐκκλησία γέμιζε ἀσφυκτικὰ κάθε Κυριακὴ πρωί.

Την ἴδια και μεγαλύτερη ἀγάπη ἔτρεφε για τον ιερέα και η εικοσιτριάχρονη Μάντη, που δεν ἔλειπε ποτέ ἀπὸ τη Λειτουργία του. Ο παπα-Αντώνης εἶχε παντρεύσει τους

γονείς της κι είχε βαφτίσει την ίδια και τα τρία αδέρφια της σε εκείνη την εκκλησία. Στον πατέρα Αντώνιο έτρεχε κάθε φορά που ήθελε να εξομολογηθεί τον πόνο της καρδιάς της και να ακούσει λόγια παρηγοριάς. Όχι ότι είχε και κανένα μεγάλο καημό δηλαδή, δόξα τω Θεώ. Η οικογένειά της ήταν ευκατάστατη, οι γονείς της ήταν καλοί μαζί της και γεμάτοι κατανόηση και τα τρία μεγαλύτερα αδέρφια της, λεβέντες σωστοί που την υπεραγαπούσαν και την προστάτευαν.

Απλά κοριτσίστικα πράγματα και αθώους προβληματισμούς της ηλικίας της κουβέντιαζε η Μάντη ενίοτε με τον πνευματικό της, μα εκείνος πάντα την άκουγε με προσοχή και τη συμβούλευε σωστά. Θα ήταν περίπου δεκαέξι χρόνων όταν μάζεψε το κουράγιο που χρειαζόταν κι εξομολογήθηκε στον ιερέα τον έρωτά της για τον Χρήστο, τον φίλο του μεσαίου αδελφού της, του Γιώργου. Τον αγαπούσε από τότε που ήταν εννέα χρόνων και τον πρωτοαντίκρισε στο σπίτι τους, όταν εκείνος εμφανίστηκε μπροστά της με μια μπάλα στα χέρια ζητώντας τον Γιώργο για να παίξουν.

Ήταν δώδεκα χρόνων παλικαράκι, στην ηλικία του Γιώργου. Πρωτοήρθε στο Αργοστόλι το καλοκαίρι εκείνο· μέχρι τότε ζούσε σε ένα ορεινό χωριό του νησιού. Ο πατέρας του ήταν έμπορος υφασμάτων και τη χρονιά εκείνη αποφάσισε να ανοίξει δικό του μαγαζί στην πρωτεύουσα. Έτσι πήρε την οικογένειά του και μετακόμισαν στο Αργοστόλι, λίγα μόλις μέτρα μακριά από το σπίτι της οικογένειας Μομφεράτου. Μέσα σε λίγες μόλις μέρες ο Γιώργος με τον Χρήστο είχαν γίνει κολλητοί, γνωρίζοντας πως θα ήταν πλέον συμμαθητές στο γυμνάσιο που θα ξεκινούσε σε δυο μήνες.

«Ο Τζώρτζης είναι εδεπά*» τη ρώτησε κοιτώντας τη θαρρετά μέσα στα μάτια.

Η Μάντη ένιωσε ένα παράξενο σφίξιμο στο στομάχι της και κοκκίνισε μέχρι τ' αυτιά. Τα μακριά καστανά μαλλιάκια της, που ήταν πιασμένα ψηλά σε μια όμορφη αλογουρά και δεμένα με μια εντυπωσιακή κόκκινη κορδέλα, άφηναν εκτεθειμένο το παιδικό πρόσωπό της και το κορίτσι ήταν σίγουρο πως το κοκκίνισμά της θα του ήταν ολοφάνερο. Παρ' όλα αυτά, βρήκε το κουράγιο να τον κοιτάξει κι εκείνη και να τον ρωτήσει αυστηρά: «Κι εσύ ποιος είσαι που ρωτάς;».

«Ο φίλος του ο Χρήστος! Είχαμε πει θα παίξουμε μπάλα το απόγευμα. Έχει φύγει;» ρώτησε χαμογελώντας της γλυκά και η μικρή καρδούλα της έχασε μερικούς χτύπους.

«Ναι, είναι όξω με τα παιδιά», ψέλλισε σε μια προσπάθεια να χαμογελάσει κι εκείνη, μα τα μουδιασμένα χείλη της δεν υπάκουσαν.

«Ευχαριστώ, κοριτσάκι!» της πέταξε ο Χρήστος, μαζί με ακόμα ένα ακαταμάχητο χαμόγελο, και χτυπώντας την μπάλα του στο χώμα χάθηκε από τα μάτια της. Το ίδιο βράδυ στην προσευχή της η Μάντη παρακάλεσε τον Θεό να ήταν ο Χρήστος ο άντρας που θα παντρευόταν.

Ο έρωτάς της γι' αυτόν μεγάλωνε σταθερά μαζί με την ίδια. Ποτέ δεν το φανέρωσε σε κανέναν, ούτε καν στις φίλες της τις πιο κοντινές. Δεν υπέφερε που εκείνος την αντιμετώπιζε πάντα σαν μικρό παιδί, σαν την αδελφούλα του φίλου του και τίποτα περισσότερο. Της αρκούσε που έδειχνε πως τη συμπαθεί, που πάντα της χάριζε το πιο γλυ-

* Εδώ.

κό του χαμόγελο και καμιά φορά τής χάιδευε και το κεφαλάκι όταν εκείνη τους πήγαινε λιχουδιές την ώρα που διάβαζαν παρέα με τον Γιώργο τα επόμενα χρόνια. Έκανε υπομονή μέχρι να μεγαλώσει, να γίνει κοπέλα, και τότε εκείνος να την προσέξει, να την ερωτευτεί και να την παντρευτεί. Αυτό ήταν το όνειρό της, ο στόχος της ζωής της, η μόνη σκέψη που τη γέμιζε ευτυχία. Αυτή η γλυκιά προσμονή που γέμιζε την ψυχή της της έδινε φτερά κι ήταν ικανός λόγος για να ζει και να ομορφαίνει όσο μεγάλωνε. Τόσο στη μορφή, όσο και στον χαρακτήρα. Ήθελε κι έπρεπε να είναι πάντα η καλύτερη. Σε όλα. Για να του αρέσει.

Όταν στα δεκαέξι της πια μίλησε στον πατέρα Αντώνιο για την αγάπη της καρδιάς της, εκείνος για άλλη μια φορά την ορμήνεψε με τρυφερότητα σαν αληθινός πατέρας της. Την αγαπούσε άλλωστε πολύ κι ο ίδιος αυτή τη θεοσεβούμενη κοπέλα που γνώριζε από τόσο μαωράκι. Γνώριζε κι εκτιμούσε όλη της την οικογένεια, μα στη Μάντη είχε ιδιαίτερη αδυναμία.

«Ροδαμάνθη κόρη μου, είναι σπάνια τόσο η ομορφιά του προσώπου σου όσο και η καλοσύνη της καρδιάς σου. Ο Κύριος εν καιρώ θα σου δείξει τον δρόμο για να επιλέξεις τον κατάλληλο σύντροφο για τη ζωή σου. Μα είσαι ακόμα μικρή για να σκέπτεσαι τον γάμο και την οικογένεια. Έχεις το όνειρό σου να γίνεις δασκάλα, έτσι δεν είναι; Θαρρώ πως πρέπει να αφοσιωθείς στα διαβάσματά σου προς το παρόν και να ξεχάσεις τον ομορφονιό που έκλεψε την καρδιά σου».

«Μα, δέσποτά μου, δε θέλω να παντρευτώ από τώρα! Θα ήθελα να τον αρραβωνιαστώ, να μου δώσει τον λόγο του γιατί θα φύγει φαντάρος σε λίγο καιρό! Ο Τζώρ-

τζης μας ήδη έφυγε, το γνωρίζεις. Αν τον ξελογοιάσει κάποια άλλη εν τω μεταξύ και τονε χάσω; Να, αυτά σκέφτομαι και δεν ξέρω τι να κάμω...» είπε η Μάντη με δάκρυα στα μάτια.

«Τίποτα να μην κάμεις. Αυτά είναι τυχερά, από τον Θεό γραμμένα. Άφηκέ τον να πάει και να γυρίσει με το καλό, να έχεις τελειώσει κι εσύ το σχολειό σου, κι όλα θα γίνουν στη σειρά τους. Να έχεις πίστη στον Κύριο και να προσεύχεσαι, μόνο αυτό, καλή μου...»

Κι έτσι η Ροδαμάνθη, κατά κόσμον Μάντη, συνέχισε ν' αγαπάει κρυφά τον Χρήστο και να περιμένει. Μονάχα η μάνα της, η κυρα-Τασούλα, είχε καταλάβει τον καημό στην καρδιά της κόρης της, με το ισχυρό μητρικό της ένστικτο. Δούλευε κι εκείνη στον φούρνο που είχαν με τον άντρα της ώρες ατελείωτες, μα δεν έλειψε ποτέ από τα παιδιά της, και ειδικά από τη μοναχοκόρη της, που την είχε και χαϊδεμένη. Κάποτε η μικρή παραδέχτηκε τα αισθήματά της για τον φίλο του αδελφού της στη μητέρα της κι εκείνη ορκίστηκε να το κρατήσει μυστικό από τους άντρες του σπιτιού. Άλλωστε ο άντρας της, ο κυρ Δημοσθένης, ήταν αρκετά αυστηρός και δεν ήξερε και η ίδια πώς θα το έπαιρνε αυτό το μαντάτο. Έτσι προτίμησε να το κρατήσει για τον εαυτό της, ελπίζοντας είτε ότι η κόρη της θα τον ξεχνούσε τον μορφονιό μόλις θα έφευγε για τις σπουδές της στην Αθήνα, είτε ότι εκείνος θα έκανε το όνειρό της πραγματικότητα και κάποτε θα ερχόταν επισημώς να τους τη ζητήσει.

Ο Χρήστος έφυγε πράγματι εκείνη τη χρονιά για το στρατιωτικό του και δεν εμφανίστηκε ξανά στο νησί παρά μήνες αργότερα, σε μια άδειά του. Η Μάντη τού είχε

στείλει ένα γράμμα, μια ευχετήρια κάρτα για την ακρίβεια, στις γιορτές που μεσολάβησαν, αλλά δεν έλαβε νέα του ποτέ. Μάθαινε όμως από τον Γιώργο, κυρίως αυτό που την ενδιέφερε, ότι παρέμενε ελεύθερος και δεν είχε βάλει καμιά γυναίκα στη ζωή του, επισήμως τουλάχιστον.

Όταν εκείνη τελείωσε το γυμνάσιο της εποχής εκείνης, η Παιδαγωγική Ακαδημία στην Αθήνα όπου είχε με επιτυχία εισαχθεί παρέμενε κλειστή λόγω του Εμφύλιου Πολέμου. Έτσι ήταν υποχρεωμένη να περιμένει έναν ολόκληρο χρόνο μέχρι να φύγει για σπουδές. Δούλεψε μαζί με τον Γιώργο και τον Διονύση, τον μικρότερο από τα τρία αδέρφια της, στον φούρνο της οικογένειας, ενώ ταυτόχρονα βοηθούσε τα παιδιά της γειτονιάς τους στα μαθήματά τους κι έβγαζε ένα έξτρα χαρτζιλίκι. Ο μεγαλύτερος γιος της οικογένειας, ο Γεράσιμος, είχε ήδη φύγει στην Αθήνα για να δουλέψει κοντά στους θείους τους, τα αδέρφια του πατέρα τους που ζούσαν εκεί.

Αυτή ήταν και η ωραιότερη χρονιά της ζωής της. Ο Χρήστος τελείωσε το στρατιωτικό του και γύρισε στο νησί για να δουλέψει μαζί με τον πατέρα του στα υφάσματα. Ο γέρος κρατούσε το μαγαζί κι ο νεαρός με το φορτηγάκι της επιχείρησης γύριζε όλη την Κεφαλλονιά και πουλούσε τηνπραμάτεια του. Δεν τη φοβόταν τη δουλειά, και η Μάντη τον θαύμαζε πάρα πολύ γι' αυτό. Για όλα εξάλλου τον θαύμαζε και όλα τα έβρισκε τέλεια πάνω του· την κορμοστασιά του, το χαμόγελό του, τα μάτια του, αλλά και τους ευγενικούς του τρόπους. Μέσα της ήξερε πως είχε έρθει πια η ώρα να γίνουν ζευγάρι. Της το διαβεβαίωνε και το βλέμμα του Χρήστου όποτε έπεφτε επάνω της.

Για πρώτη φορά έπειτα από τόσα χρόνια την κοίταξε πραγματικά. Τη στιγμή που συναντήθηκαν μετά το στρατιωτικό του, τόσο τα μάτια όσο και τα χείλη του άνοιξαν με διαφορετικό τρόπο στο κοίταγμά της. Την περιεργάστηκε από την κορυφή ως τα νύχια και ο θαυμασμός του ήταν έκδηλος. «Μα πώς ομόρφυνες έτσι εσύ, μικρή; Ξεσκότισες*, σωστή γυναίκα έγινες!» είπε με έναν τρόπο σαν να μιλούσε περισσότερο στον εαυτό του κι όχι στην ίδια. Από τη μέρα εκείνη δεν έπαψε να τη φλερτάρει διακριτικά με κομπλιμέντα κάθε φορά που τη συναντούσε, αλλά και να δημιουργεί ο ίδιος τις ευκαιρίες για να βρίσκονται και να περνούν χρόνο μαζί. Γεγονός που δεν πέρασε απαρατήρητο από τον Γιώργο φυσικά, αφού πάντα ήταν παρών στις συναντήσεις τους. Όταν με τα πολλά εκείνος αποφάσισε να ρωτήσει στα ίσια τον φίλο του για τις προθέσεις του σε σχέση με την αδελφή του, ο Χρήστος παραδέχτηκε πως του άρεσε φυσικά, αλλά δε θέλησε να δεσμευτεί με λόγο απέναντι στην οικογένειά της.

«Η Μάντη είναι μια πανέμορφη κοπέλα και πολύ καλή σε χαρακτήρα. Την ξέρω από μικρό κοριτσάκι και την εκτιμώ πολύ, όπως και όλη σου την οικογένεια, Τζώρτζη. Όμως έχει μπροστά τις σπουδές της και δε θέλω να της μπω εμπόδιο. Άσε που δεν ξέρουμε καν αν εκείνη με θέλει!» του είπε σε εκείνη την κουβέντα τους.

«Ότι σε θέλει σε θέλει! Την έχω δει πώς σε ταράει**, έννοια σου! Άσε που ψάρεψα και τη μάνα μας και κατάλαβα πως όλο και κάτι έχει κουβεντιάσει με τη θυγατέρα

* Μεγάλωσες.

** Κοιτάζει.

της για σένα. Αν έχεις σοβαρό σκοπό, για μένα προχώρα, με την ευχή μου. Αν είναι για την αλεγρία σου* όμως όπως με την Κωστούλα, ξέχνα την την αδελφή μου, δεν είναι για τέτοια!»

Ο Χρήστος έκανε πίσω τότε. Με την Κωστούλα περνούσε καλά, του έκανε όλα τα γούστα, μα με τη Μάντη θα ήταν αλλιώς. Έτσι κι έδιναν λόγο, θα έπρεπε να μείνει πιστός και να την περιμένει να τελειώσει τις σπουδές της, κάτι που ήξερε πως δε θα το άντεχε. Οι κοπελιές οι πρόθυμες για έρωτα ήταν πάμπολλες στο νησί κι ο Χρήστος ήταν ομορφόπαιδο και τον διεκδικούσαν. Δεν το είχε στον χαρακτήρα του να αντιστέκεται στους πειρασμούς, το ήξερε καλά.

Κρυφά απ' όλους, και κυρίως από την οικογένεια της Μάντης, βρέθηκαν οι δυο νέοι μονάχοι τους κάμποσες φορές κι αντάλλαξαν φιλιά και ερωτόλογα. Η Μάντη πετούσε στα σύννεφα κι είχε γίνει ακόμα πιο όμορφη και λαμπερή από τη χαρά που φώλιαζε στην καρδιά της. Δεν την πείραζε που ο καλός της δεν ήθελε να δεσμευτεί και την είχε παρακαλέσει να κρατήσουν τη σχέση τους μυστική. Δεν την πείραζε, ή τουλάχιστον δεν το έδειχνε, ούτε όταν ο Τζώρτζης πετούσε σπόντες για την Κωστούλα, στην προσπάθειά του να αποθαρρύνει τον έρωτα που έβλεπε στα μάτια της αδελφής του για τον φίλο του. Εκείνη ήξερε μέσα της πως η αρχή είχε γίνει κι όλα θα πήγαιναν καλά, εφόσον ήταν θέλημα Θεού να προχωρήσουν στο μέλλον μαζί.

Την επόμενη χρονιά, η Μάντη πράγματι έφυγε για την

* Το κέφι σου.

Αθήνα γεμάτη ενθουσιασμό για τη σχολή της αλλά και τη μεγαλούπολη που πρώτη φορά θα γνώριζε. Ο μεγαλύτερος αδελφός της, ο εικοσιπεντάχρονος Γεράσιμος, βρισκόταν ήδη εκεί κι έγινε ο οδηγός αλλά και ο προστάτης της. Έμεναν στον Βύρωνα, στο σπίτι του θείου Σπύρου και της θείας Αλέκας, αδελφια του πατέρα τους, ανύπαντροι και οι δύο. Ο Γεράσιμος δούλευε ταξί κι έβγαζε καλό μεροκάματο. Η Μάντη παρακολουθούσε τη σχολή της και βοηθούσε στις δουλειές του σπιτιού. Τα Σάββατα και τις Κυριακές έβγαινε καμιά βόλτα στην αρχή με τον αδελφό της, αλλά αργότερα και με συμφοιτήτριές της από την Παιδαγωγική. Ήταν πάντα σοβαρή, μετρημένη, αφοσιωμένη στα μαθήματά της και αθεράπευτα ερωτευμένη με τον Χρήστο, που είχε αφήσει πίσω στο νησί.

Τον έβλεπε στις γιορτές και στις διακοπές, όποτε πήγαινε στην Κεφαλλονιά, κι ενδιαμέσα αλληλογραφούσαν. Εκείνος προσπαθούσε να ξαναστήσει το μαγαζί του πατέρα του και να επεκτείνει την επιχείρηση που είχε μείνει αρκετά πίσω με τον πόλεμο τα προηγούμενα χρόνια. Παράτησε την πλανόδια λιανική πώληση με το φορτηγάκι και ξεκίνησε να πουλάει εμπορεύματα σε χονδρική σε άλλα μικρότερα καταστήματα του νησιού. Οι δουλειές πήγαιναν καλά και το γόητρό του ανέβαινε. Οι κατακτήσεις του πολλές, αλλά τις κρατούσε κρυφές από την αθώα Μάντη, δίνοντάς της στα γράμματά του υποσχέσεις για γάμο, όταν με το καλό εκείνη θα επέστρεφε με το πτυχίο της στο νησί. Όπως επίσης κρυφό από εκείνη κρατούσε και το πάθος του για τα χαρτιά και τον τζόγο.

Ο Γιώργος, που τον ζούσε από κοντά, φυσικά τα γνώριζε όλα αυτά, αλλά δεν έδινε σημασία γιατί θεωρούσε

πως το όποιο φλερτ είχε υπάρξει ανάμεσα στον φίλο του και στην αδελφή του είχε πλέον τελειώσει οριστικά. Στο μεταξύ, είχε γνωρίσει κι εκείνος τη Μαρία και ζούσε στον κόσμο του, σφόδρα ερωτευμένος με την όμορφη Ληξουριώτισσα. Μόλις σχολούσε από τον φούρνο, πηγαينوερχόταν σχεδόν καθημερινά από το Αργοστόλι στο Ληξούρι κι έτσι δεν περνούσε τόσο χρόνο πλέον με τον Χρήστο. Η μάνα τους, η κυρα-Τασούλα, ήταν η μόνη που γνώριζε πως το ειδύλλιο συνεχιζόταν από απόσταση, μα ο Χρήστος δεν της είχε δώσει ποτέ αφορμή για να τον κακοχαρακτηρίσει και να τον δει με στραβό μάτι. Ούτε στη γειτονιά ακουγόταν κάτι αρνητικό, ίσα ίσα έλεγαν πως είναι δουλευταράς και πως η οικογενειακή επιχείρηση άνθησε στα χέρια του. Έτσι, η κυρα-Τασούλα άρχισε σιγά σιγά να το φέρνει με τρόπο στον άντρα της πως η κόρη τους αγαπούσε ένα καλό και άξιο παλικάρι, ο οποίος θα τη ζητούσε μόλις θα τελείωνε τις σπουδές της, γεγονός που της επιβεβαίωνε κάθε τόσο η Μάντη στην επικοινωνία τους. Δεν του είχε αποκαλύψει όμως ποιος ήταν ο νεαρός, αυτό την είχε παρακαλέσει η κόρη της να μην το κάνει ακόμα.

Όλα πήγαν κατ' ευχήν κι ο Θεός έδειχνε να απαντά στις προσευχές της κοπέλας. Ήρθε το καλοκαίρι του 1953 και η Μάντη, με το πτυχίο της στο χέρι, δασκάλα πια, αποχαιρέτησε την Αθήνα κι επέστρεψε μόνιμα στο νησί της. Είχε ήδη κάνει τα χαρτιά της για να διοριστεί σε κάποιο δημοτικό σχολείο της Κεφαλλονιάς και δεν την ένοιαζε όσο μακριά κι αν ήταν αυτό, εφόσον είχε το δικό της αυτοκίνητο, δώρο του πατέρα της για την αποφοίτησή της. Ο φούρνος της οικογένειας είχε αποδειχτεί χρυσωρυχείο και η σκληρή δουλειά των γονιών της, αλλά και των

αδελφών της τώρα πια, απέφερε καρπούς που τους επέτρεπαν τέτοιες για την εποχή πολυτέλειες.

Το ζευγάρι ξανάσμιξε με μεγάλο ενθουσιασμό κι εδώ κι έναν μήνα η Μάντη ένιωθε ότι είχε ερωτευτεί τον Χρήστο ξανά από την αρχή, αλλά με έναν τρόπο πολύ πιο δυνατό και διαφορετικό αυτή τη φορά. Γιατί πολύ σύντομα έγιναν κανονικό ζευγάρι και η κοπέλα τού πρόσφερε το κορμί της μαζί με την ψυχή της. Τώρα πια είχε δεθεί απόλυτα και ολοκληρωτικά μαζί του κι απλώς περίμενε τη στιγμή που θα το ανακοίνωναν στην οικογένειά της. Του είχε εμπιστοσύνη και περίμενε εκείνος να της πει πότε θα ήταν η κατάλληλη στιγμή. Στο μεταξύ ζούσαν τον έρωτά τους με κάθε ευκαιρία, που πλέον δεν ήταν και λίγες. Έπαιρναν το αυτοκίνητο της Μάντης και χάνονταν στις πιο απόμερες γωνιές του νησιού. Κολυμπούσαν παρέα στα κρυστάλλινα νερά του Μύρτου, έτρωγαν στα γραφικά ταβερνάκια της Σάμης κι έκαναν έρωτα τις νύχτες άλλοτε στις ερημικές παραλίες, άλλοτε στο αυτοκίνητο κι άλλοτε στο μαγαζί του Χρήστου. Η Μάντη ζούσε την απόλυτη ευτυχία, ζούσε στον παράδεισο.

Σήκωσε τα μάτια της και τον κοίταξε που στεκόταν στην απέναντι πλευρά του Ιερού, εκείνη των αντρών. Πήγαινε στην κυριακάτικη Λειτουργία για χατίρι της· ο ίδιος δεν ήταν ποτέ της εκκλησίας. Αντάλλασσαν πύρινες κρυφές ματιές, μέχρι να τελειώσει το μυστήριο και να μπορέσουν να πιουν έναν καφέ παρέα στην πλατεία. Πολλές φορές πήγαιναν για μπάνιο μαζί με άλλους φίλους, για να μη δίνουν στόχο, αλλά πάντα στο τέλος ξεμοναχιάζονταν. Εκτός βέβαια κι αν ήταν μαζί τους ο Γιώργος και τους τη χαλούσε. Εκείνη την Κυριακή όμως, 9 του Αυγούστου, ο

αδελφός της δούλευε στον φούρνο το πρωί κι έτσι η Μάντη περίμενε με αδημονία το τέλος της Λειτουργίας για να βρεθεί και πάλι στην αγκαλιά του αγαπημένου της.

Τη στιγμή που ο πατήρ Αντώνιος σήκωσε το Άγιο Δισκοπότηρο κι ετοιμάστηκε να το ευλογήσει για να αρχίσει η Θεία Κοινωνία, ένας δυνατός θόρυβος ακούστηκε κάτω από τα πόδια τους και η γη άρχισε να τρέμει. Για δευτερόλεπτα όλοι έμειναν ακίνητοι μέχρι να καταλάβουν τι συμβαίνει, κοιτάχτηκαν μεταξύ τους τρομαγμένοι κι αμέσως μετά οι γυναίκες κυρίως άρχισαν να φωνάζουν πανικόβλητες: «Σεισμός, σεισμός, Παναγιά μου, βοήθα μας!». Για σχεδόν ένα ολόκληρο λεπτό που τους φάνηκε αιώνας, ένιωθαν το πάτωμα να χορεύει κι έβλεπαν τους πολυέλαιους να πηγαίνουν και να 'ρχονται λες και τους κουνούσε με μανία ένα αόρατο χέρι. Εικονίσματα σωριάστηκαν στο δάπεδο και τα τζάμια τους έσπασαν με κρότο εκκωφαντικό, που μπλεγμένος με τα ουρλιαχτά των γυναικών ερχόταν σαν ένας ήχος απόκοσμο εφιαλτικός στ' αυτιά τους.

Η Μάντη πιάστηκε από το στασίδι μπροστά της και σχεδόν άκουγε την καρδιά της που χτυπούσε δυνατά μέσα στο στήθος της. Δίπλα της η μητέρα της σταυροκοπιόταν σιωπηλά, όπως και άλλες γυναίκες γύρω της. Κάποιοι είχαν ήδη ξεκινήσει να βγαίνουν προς τα έξω φωνάζοντας, δημιουργώντας ακόμα μεγαλύτερο πανικό. «Μείνετε αποκάθενε*!» φώναξε ο πατήρ Αντώνιος με όσο μεγαλύτερη ψυχραιμία μπορούσε. Κάποιοι τον άκουσαν και υπάκουσαν. Η Μάντη ένιωσε το χέρι της μητέρας της

* Από κάτω.

να την τραβάει προς τα κάτω, μα ασυναίσθητα σήκωσε το κεφάλι της κι έψαξε να εντοπίσει τον Χρήστο. Τον είδε που προσπαθούσε να πάει προς την πόρτα, ενώ ταυτόχρονα την έψαχνε κι ο ίδιος. Όταν οι ματιές τους διασταυρώθηκαν, εκείνος σήκωσε το χέρι του και της έκανε νόημα να πάει κοντά του. Η Μάντη βρέθηκε σε δίλημμα, αλλά όχι για πολύ. Όσο ξαφνικά άρχισε το κακό, έτσι απότομα σταμάτησε.

Μέσα σε λίγα λεπτά, με τάξη αυτή τη φορά, η εκκλησία άδειασε κι ο κόσμος έμεινε στο προαύλιο να κουβεντιάζει για τη συμφορά που τους βρήκε. Ρωτούσαν ο ένας τον άλλον να μάθουν το επίκεντρο και την ένταση του σεισμού, να πληροφορηθούν για τυχόν ζημιές ή και τραυματίες. Ήταν ένας δυνατός σεισμός, 6,4 Ρίχτερ, με επίκεντρο τον Σταυρό της Ιθάκης. Έπληξε κυρίως τη Σάμη και τις κοντινές στην Ιθάκη περιοχές κι όχι τόσο το Αργοστόλι, που ακόμα στεκόταν στη θέση του με ελάχιστες καταστροφές. Ο κόσμος τρόμαξε πολύ κι αναστατώθηκε άλλη μια φορά αργότερα τη μέρα εκείνη με τον μετασεισμό που ακολούθησε. Κάποιοι φοβήθηκαν να μπουκνουν στα σπίτια τους, κι ας μην είχαν πάθει σοβαρές ζημιές. Πέρασαν όλη τη μέρα στις πλατείες, στα καφεενεία και στις αυλές, ανταλλάσσοντας όποια πληροφορία ερχόταν στα αυτιά τους.

Η Μάντη αναγκάστηκε να γυρίσει στο σπίτι με τη μητέρα της για να βεβαιωθούν πως όλα ήταν στη θέση τους και πως η οικογένεια δεν είχε πάθει καμιά ζημιά, τόσο στο σπίτι όσο και στον φούρνο. Ευτυχώς τίποτα σοβαρό δεν είχε συμβεί, μα ο φόβος είχε φωλιάσει στην καρδιά της κοπέλας. Δεν είχε ξαναζήσει ποτέ κάτι τέτοιο κι είχε τρο-

μάξει πάρα πολύ. Η κυρα-Τασούλα τής έδωσε σχεδόν με το ζόρι να πει ζαχαρόνερο γιατί από το σοκ είχε πανιάσει κι έτρεμε. Ήθελε να βρει τον Χρήστο, να μάθει και τα δικά του νέα, ανησυχούσε μην είχαν γίνει καταστροφές στο μαγαζί, μα δεν μπορούσε. Όλη η οικογένεια είχε μαζευτεί στο σπίτι και δεν έμεινε στιγμή μόνη της.

Τελικά τον είδε το ίδιο βράδυ στην πλατεία, όπου μαζεύτηκε όλη η παρέα. Δεν μπόρεσαν να πουν πολλά, γιατί ήταν και ο Γιώργος με τον Διονύση εκεί, μα τουλάχιστον πήρε τη διαβεβαίωσή του πως όλα ήταν καλά. Έκανε τον σταυρό της κι ευχαρίστησε τον Θεό, παρακαλώντας τον να σταματούσε το κακό εκεί και να γυρίσουν και πάλι στους ρυθμούς της κανονικής τους ζωής, που ήταν τόσο όμορφη μέχρι τη στιγμή εκείνη.

Μα ο Κύριος αυτή την προσευχή της Μάντης δυστυχώς δεν την άκουσε...

Η οικογένεια Μομφεράτου και κάμποσες άλλες οικογένειες δεν είχαν πληγεί ιδιαίτερα από τον σεισμό της Κυριακής, όμως δεν ίσχυε το ίδιο για όλα τα σπιτικά του νησιού, ακόμα και εκείνα του Αργοστολίου. Αν και ο σεισμός εκείνος είχε πλήξει περισσότερο το ανατολικό μέρος του νησιού, δεν ήταν λίγες οι καταστροφές και στην πρωτεύουσα. Ο μετασεισμός, λίγο μικρότερος σε ένταση, αποτέλειωσε τα παλιά σπίτια που είχαν υποστεί ζημιές. Αν κάποιος περιδιάβαζε σε όλη την πόλη, θα ανατρίχιαζε από το θέαμα που θα αντίκριζε· μπαλκόνια είχαν πέσει στον δρόμο, κεραμίδια και τούβλα αιωρούνταν από μισογκρεμισμένους τοίχους κι άλλα έφραζαν τον δρόμο, ατάκτως ερριμμένα μέσα στα σοκάκια.

Ο κόσμος παρέμενε στους δρόμους και στις πλατείες συγκεντρωμένος, γεμάτος θλίψη, με τον φόβο μόνιμο συνοδό, ζωγραφισμένο στα σκοτεινά και σφιγμένα πρόσωπα. Θλίψη για το κακό που είχε συμβεί και φόβο για το άγνωστο, το χειρότερο κακό που μπορεί να ερχόταν. Κουβέντιαζαν μεταξύ τους, παπαγαλίζοντας τα ίδια και τα ίδια, μιλώντας απλώς για να μιλήσουν κι όχι γιατί είχαν κάτι να πουν. Οι περισσότεροι πέρασαν όλη τη νύχτα στο ύπαιθρο, φοβούμενοι να μπουν στα σπίτια. Σε πολλές περιοχές είχε κοπεί το ηλεκτρικό και σχεδόν σε

όλο το νησί δεν υπήρχε πλέον τηλεφωνική επικοινωνία.

Την επόμενη μέρα, Δευτέρα, έφτασε στην Κεφαλλονιά ένας υπουργός της κυβέρνησης μαζί με το κλιμάκιό του, προκειμένου να επιβλέψουν την κατάσταση και να εκτιμήσουν τις ζημιές. Το γεγονός αποτέλεσε είδηση και οι Κεφαλλονίτες, εφησυχασμένοι πια εδώ και ένα ολόκληρο εικοσιτετράωρο από τα τσαλίμια της γης, είχαν βρει νέο θέμα συζήτησης στα πηγαδάκια τους. Μιλούσαν για υπουργούς, για ευθύνες, για την κυβέρνηση και την πολιτική γενικότερα. Στο λιμάνι της πόλης είχε αράξει το αρματαγωγό «Ρόδος», όπου μεταφέρονταν με τη βοήθεια στρατιωτών και προσκόπων οι τραυματίες από τον σεισμό, καθώς και οι ασθενείς του νοσοκομείου, του οποίου είχε διαταχτεί προληπτικά η εκκένωση, με προορισμό την Πάτρα. Άλλο σώμα προσκόπων έστηνε σκηνές στα προαύλια των σχολείων και του ορφανοτροφείου, για να στεγάσουν τους συμπολίτες τους εκείνους των οποίων τα σπίτια είχαν πληγεί ανεπανόρθωτα. Ωστόσο το βράδυ της Δευτέρας αρκετοί νησιώτες επέστρεψαν στα σπίτια τους και κοιμήθηκαν στα κρεβάτια τους, θεωρώντας πως το μεγάλο κακό είχε ήδη περάσει. Μεγάλο λάθος.

Τα ξημερώματα της Τρίτης, στις πέντε το πρωί, τα 6,8 Ρίχτερ του εγκέλαδου με επίκεντρο τη νοτιοανατολική Κεφαλλονιά αυτή τη φορά τούς πέταξαν και πάλι όλους στους δρόμους. Όσα σπίτια ήταν ετοιμόρροπα κατέρρευσαν. Οι καταστροφές ανυπολόγιστες, κι ανάμεσά τους πάμπολλοι τραυματίες, αλλά και νεκροί, κυρίως στην περιοχή του Ελειού και των Πρόννων. Η γη δεν έλεγε να σταματήσει να τρέμει – στη διάρκεια της μέρας τουλάχιστον δέκα μετασεισμοί ήρθαν να ολοκληρώσουν το καταστρο-

φικό έργο του θηρίου αυτού που ονομάζεται εγκέλαδος. Ο κόσμος πια ήταν για τα καλά πανικοβλημένος. Μέσα σε τρεις μέρες η ζωή τους είχε έρθει τα πάνω κάτω και τίποτα δεν ήταν πια το ίδιο. Ούτε μέσα τους, ούτε έξω τους, ούτε στη συμπεριφορά τους. Ο φόβος τούς θόλωσε. Ο πόνος για το βίος τους που καταστράφηκε τους αγρίεψε, και πολλές φορές στρέφονταν ο ένας εναντίον του άλλου.

Το φως της μέρας της 11ης Αυγούστου στο Αργοστόλι αποκάλυψε μια πολιτεία μισοσαραβαλιασμένη. Μέγα-ρα και σπίτια με τεράστιες ρωγμές, άλλα μισοδιαλυμένα με τα μπαλκόνια τους να χάσκουν σαν λαβωμένα ζώα, ήταν η εικόνα που έβλεπες παντού τριγύρω. Μπάζα στους δρόμους, δέντρα ξεριζωμένα, σοκάκια έρημα από ανθρώπους, γειτονιές ολάκερες εγκαταλειμμένες. Μια ατμόσφαιρα θολή, αχαρακτήριστη, ποτισμένη από τον φόβο για το τι χειρότερο μπορούσε να τους εύρει. Μόνο ο ασύρματος λειτουργούσε στην πλατεία κι από κει προσπαθούσαν όλοι να μάθουν τα νέα του νησιού και να εκτιμήσουν την κατάσταση, πράγμα αδύνατον να συμβεί μέσα σε λίγες ώρες.

«Η εκκλησιά έχει μεγάλες αβαρίες*! Ο παπα-Αντώνης θέλει να σώσει τις εικόνες μα δεν τον αφήνουν οι στρατιώτες να πλησιάσει. Είναι επικίνδυνο, λένε, κι έχουν δίκιο. Ακοπανιά** μπορεί να μελιδιαστεί*** συθέμελα!»

Ο κυρ Δημοσθένης Μομφεράτος, ο πατέρας της Μά-

* Ζημιές.

** Από στιγμή σε στιγμή.

*** Γκρεμίζεται.

ντης, μπήκε στην αυλή του σπιτιού λαχανιασμένος και σωριάστηκε εξαντλημένος σε μια καρέκλα κάτω από τον μεγάλο πλάτανο. Από τα ξημερώματα, με το που φώτισε ο Θεός την αποφράδα εκείνη μέρα, είχε πάρει τους δρόμους, αφού πρώτα βεβαιώθηκε πως όλοι στην οικογένειά του ήταν σώοι κι αβλαβείς. Πρόλαβαν και πετάχτηκαν από τα κρεβάτια τους, και παρολο που με δυσκολία κατέβηκαν τα σκαλιά από τον πάνω όροφο όπου βρίσκονταν οι κρεβατοκάμαρές τους, βγήκαν όλοι στην αυλή χωρίς να χτυπήσει κανείς. Σοβάδες έφυγαν από τους τοίχους, η μάντρα πίσω από το σπίτι σωριάστηκε στο έδαφος σαν να ήταν φτιαγμένη από τραπεζομάντιλα κι όλα τα πιατικά και τα γυαλικά του σπιτιού βρέθηκαν σπασμένα στο πάτωμα. Η μεγάλη βιβλιοθήκη έφυγε δυο μέτρα από τη θέση της, τα ντουλάπια της κουζίνας ξεκόλλησαν από τον τοίχο και μαζί με τα πλακάκια έγιναν όλα ένα κουβάρι, φράζοντας την είσοδο στο δωμάτιο αυτό.

Οι άντρες της οικογένειας βοήθησαν τις γυναίκες να βγουν αλώβητες από αυτόν τον πανζουρλισμό, και τώρα πια εκείνο που είχε ζήσει η Μάντη δυο μέρες νωρίτερα της φαινόταν ένα τίποτα μπροστά σε αυτό που ζούσε τη μέρα εκείνη. Έκλαιγε διαρκώς, έτρεμε σαν το ψάρι, και μάλιστα ο μικρότερος από τα αδέρφια της, ο Διονύσης, μόλις έναν χρόνο μεγαλύτερός της, αναγκάστηκε να τη χαστουκίσει για να πάψει να ουρλιάζει, ακόμα και αρκετά δευτερόλεπτα μετά που είχε σταματήσει ο σεισμός. Όλο το πρωινό έμεινε έτσι σοκαρισμένη στην αυλή του σπιτιού, παρέα με τη μητέρα της, δεν είχε κουράγιο ούτε μέχρι την πλατεία να πάει. Έλπιζε ο Χρήστος να ερχόταν από κει για να τον δει και να σιγουρευτεί πως ήταν καλά.

Η σκέψη πως μπορεί να είχε πάθει κάποιο κακό τής είχε μαρμαρώσει τα πόδια, της είχε κλέψει τη μιλιά και την είχε καταστήσει ανίκανη να κουνηθεί από τη θέση της.

Τα αδέρφια της μαζί με τον πατέρα τους έτρεξαν στον φούρνο, όπου διαπίστωσαν πως κι εκεί είχαν γίνει μεγάλες ζημιές. Οι τζαμαρίες είχαν σπάσει, αφήνοντας εκτεθειμένο το εμπόρευμα στα χέρια των επιτήδειων. Τα δυο αγόρια έμειναν εκεί κοντά για να προφυλάξουν την περιουσία τους από το πλιάτσικο, ενώ σχετικά σύντομα ήρθε και η χωροφυλακή και τους βοήθησε να δέσουν μεγάλα πανιά ολόγυρα για να μη μείνει ο φούρνος εκτεθειμένος. Μέσα δεν τολμούσε να μπει κανείς, όσο συνεχίζονταν οι μετασεισμοί. Στη συνέχεια ο κυρ Δημοσθένης κατέβηκε στην πλατεία για να ενημερωθεί για τις καταστροφές που είχαν γίνει στην πόλη τους.

«Ο Θεός να μας φυλάει κι ο Άγιος Γεράσιμος που γιορτάζει σε λίγες μέρες, μεγάλη η χάρη Του!» είπε η κυρα-Τασούλα κι έκανε τον σταυρό της.

«Η μικρή δε συνήλθε ακόμα; Της έδωσες να φάει κάτι;» ρώτησε ο πατέρας βλέποντας την κόρη του σ' αυτή την κατάσταση. Σαν τρομαγμένο κουτάβι καθόταν σε μια γωνιά με τα μάτια ορθάνοιχτα, χωρίς να βγάζει μιλιά.

«Δεν τρώει ούτε μπουκούνι! Σκιάζεται συνεχώς! Να φέρεις τον γιατρό, αφέντη μου, φοβούμαι που τηνε βλέπω έτσι!» είπε η κυρα-Τασούλα σιγανά, αλλά με φανερή ανησυχία.

«Δεν έχει τίποτα, θα της περάσει! Είμαστε όλοι καλά, αυτό μετράει. Εδώ άλλοι άνθρωποι έχασαν τους δικούς τους κι ολάκερο το βιος τους, θα μιλήσουμε κι εμείς; Να, η κυρα-Μαριγώ η Νικόλαινα, του Νικόλα του Δρακάτου η

γυναίκα, του Χρηστάκη η μάνα, μπρε! Της έπεσε αηπά-
νου* της όλο το ατσούπι** εκεί όπου κοιμόταν στην αυλή
και πάει καλιά της***! Κοιμηθήκαν όξω για καλύτερα και να
τι έγινε! Άσε σου λέω, την είδα που την έβγαζαν πριν από
λίγο, πατέρας και γιος ερείπια σωστά, πιότερο κι από τα
ερείπια του σπιτιού τους...»

Η στριγκλιά της Μάντης έσκισε την ησυχία της αυλής
και της γειτονιάς τους ολόκληρης και τους έκανε να ανα-
τριχιάσουν σύγκορμοι. Η κυρα-Τασούλα, που κατάλαβε
τον πόνο της κόρης της, έτρεξε και την πήρε στην αγκα-
λιά της, αφήνοντας τον κυρ Δημοσθένη απορημένο.

«Πρέπει να τρέξω κοντά του δελέγκου****! Με χρειάζε-
ται!» ψέλλισε η κοπέλα μέσα στους λυγμούς της, μα η μά-
να της την κράτησε στη θέση της.

«Άφηκέ τους τώρα, έχουνε τον πόνο τους. Πρέπει να
μείνουμε εδεπά***** εμείς, δεν ακούς τι γίνεται εκεί όξω; Θα
πω του Τζώρτζη να τον εύρει και να τονε φέρει, μη σκιά-
ζεσαι. Θα έχεις την ευκαιρία να τον συλλυπηθείς και να
τον παρηγορήσεις, μα είναι φρέσκο ακόμα, κάνε υπομο-
νή. Σώπασε, κόρη μου, πέρασε το κακό, μολαίμησε***** κι
όλα θα γίνουν».

Αυτά της έλεγε και την κουνούσε πέρα δώθε μέσα στην
αγκαλιά της όπως τότε που ήταν μωρό. Λόγια παρηγο-
ριάς που λέει πάντα ο πιο δυνατός στον αδύναμο, ακό-

* Πάνω.

** Τοίχος.

*** Σκοτώθηκε.

**** Γρήγορα.

***** Εδώ.

***** Ηρέμησε.

μα κι αν δεν τα πιστεύει. Γιατί και η ίδια η κυρα-Τασούλα ήταν τρομοκρατημένη, βλέποντας το μέγεθος της καταστροφής που τους είχε βρει ξαφνικά. Κι ακόμα δεν είχαν ενημέρωση για όλους τους συγγενείς τους στο νησί. Ποιος ξέρει ποιο άλλο κακό μαντάτο τούς περίμενε.

Κοιμήθηκαν όλοι στην αυλή, όσο κοιμήθηκαν δηλαδή, το βράδυ εκείνης της Τρίτης. Καταμεσής στην αυλή, που ευτυχώς ήταν μεγάλη, μακριά από τοίχους και μάντρες. Η γη ησύχασε, σαν να κουράστηκε κι αυτή κι ήθελε να ξεαποστάσει. Μια απόκοσμη, αφύσικη σιωπή επικράτησε όλη τη νύχτα. Ούτε τα σκυλιά δεν αλυχτούσαν πια, σαν να είχαν υποταχτεί στη μοίρα τους και στα όσα όριζε η φύση. Ένα αίσθημα παράξενης αναμονής, φόβου και απόγνωσης είχε φωλιάσει σε κάθε ζωή. Ο Χρήστος δε φάνηκε πουθενά κι ούτε ο Γιώργος είχε νέα του. Τα παιδιά πέρασαν από το σπίτι και έφεραν φαγητό για όλους από το μαγειρείο που είχε στηθεί στην πλατεία από εθελόντριες γυναίκες, με τρόφιμα που είχαν συγκεντρωθεί από τον στρατό και τις δημόσιες υπηρεσίες. Τη νύχτα όμως την πέρασαν έξω από τον φούρνο, χωρίς να κλείσουν μάτι οι ίδιοι.

Το επόμενο πρωί της Τετάρτης 12 Αυγούστου, γιορτή του Αγίου Σπυριδώνα των Κερκυραίων, ο κόσμος εξακολουθούσε να βρίσκεται μαζεμένος σε πλατείες και προαύλια κτιρίων, μετρώντας ο καθένας τις πληγές του. Ο υπουργός παρέμενε στο νησί, ενώ ενισχύσεις της Χωροφυλακής είχαν φτάσει από την Αθήνα με το πλοίο της γραμμής «Τόγιας». Κάθε επικοινωνία παρέμενε κομμένη και οι πληροφορίες κυκλοφορούσαν μόνο από στόμα σε στόμα. Ειδικά κλιμάκια του νησιού επιθεωρούσαν τα μι-

σογκρεμισμένα κτίρια και τα χαρακτήριζαν κατάλληλα ή ακατάλληλα, ανάλογα με τη σοβαρότητα της ζημιάς. Όταν έφτασαν στον φούρνο του Μομφεράτου, δεν τους πήρε πολλή ώρα για να κρίνουν το κτίριο ακατάλληλο και άρα κατεδαφιστέο. Τα δυο αγόρια της οικογένειας κοιτάχτηκαν ανήσυχα. Φοβήθηκαν για την αντίδραση του πατέρα τους που θα έβλεπε τον κόπο μιας ολόκληρης ζωής να χάνεται για πάντα τόσο ξαφνικά και τόσο άδικα.

«Θα το ξαναχτίσουμε, πατέρα! Θα δοθούν αποζημιώσεις, το είπε ο ίδιος ο υπουργός, το άκουσα με τ' αυτιά μου!» του είπε ο Τζώρτζης αγκαλιάζοντάς τον από τους ώμους, όταν οι επιθεωρητές απομακρύνθηκαν.

«Αντίο μαρτσέλλο*...» ψέλλισε εκείνος και σκούπισε νευριασμένα με την ανάστροφη του χεριού του ένα θρασύτατο δάκρυ που τόλμησε να ξεφύγει από τα μάτια του.

«Δε θα το βάλουμε κάτω! Θα παλέψουμε και θα μαϊνάρουμε**! Είμαστε όλοι γεροί, αυτό μετράει, έτσι δεν έλεγες;» του είπε με πείσμα ο άλλος του γιος, ο Διονύσης.

Ο ηλικιωμένος άντρας κούνησε το κεφάλι του καταφατικά, μα δε μίλησε, από φόβο μην τον πνίξει η συγκίνηση. Ένωθε θυμό, μα και περηφάνια για τα παιδιά του, που δεν έχαναν το κουράγιο τους κι είχαν γίνει άντρες σωστοί. Τους αγκάλιασε και τους δυο, τους χτύπησε στην πλάτη και παραμερίζοντας το πανί έκανε να μπει στον μισογκρεμισμένο φούρνο.

«Πού πας, πατέρα, εδεκεί μέσα; Δεν άκουσες τι είπαν οι άνθρωποι; Είναι επικίνδυνο!» του φώναξε έντρομος ο

* Φέξε μου και γλίστρησα.

** Θα τα καταφέρουμε.

Τζώρτζης. Προσπάθησε να τον κρατήσει απ' το χέρι, αλλά ο κυρ Δημοσθένης τού ξέφυγε.

«Εδεκέι μέσα έχει ψωμί! Και παξιμάδια και κουλούρια! Όλο και κάτι θα έχει σωθεί, θα τα αμπαντονάρουμε*; Ο κόσμος πεινάει στο νησί, κι όσο περνάνε οι μέρες, οι χρείες** θα είναι μεγαλύτερες. Έχουμε και τις γυναίκες να φροντίσουμε, τι θα τρώνε; Ως τότε θα μας ταΐζει η πολιτεία; Θα μπω να βγάλω όξω το αλεύρι, το σάρι, ό,τι άλλο μπορέσω. Μείνετε εδεπά εσείς!» τους φώναξε και χάθηκε από τα μάτια τους πίσω από το παραπέτασμα που είχαν πλέον για πόρτα.

Έκαναν να τον ακολουθήσουν κι ας τους το απαγόρευσε. Ενδεχομένως θα το είχαν κάνει αν προλάβαιναν. Μα ήταν εκείνη η στιγμή που το κτήνος αποφάσισε να δώσει τη χαριστική βολή στο νησί.

Έντεκα και είκοσι τέσσερα λεπτά προ μεσημβρίας. Τους χτύπησε με 7,2 Ρίχτερ, ισοπεδώνοντας τα πάντα. Όχι μόνο τα μισογκρεμισμένα κτίρια, όπως ήταν ο φούρνος της οικογένειας, μα κι εκείνα που ακόμα στέκονταν ολόρθα. Μέγαρα, κτίρια αιώνων, η βιβλιοθήκη, το δημαρχείο, τα σχολεία, το νοσοκομείο, οι γέφυρες, τα σπίτια, τα πάντα σωριάστηκαν στο έδαφος μέσα σε έναν εκκωφαντικό θόρυβο, μέσα σε ένα απέραντο σύννεφο από σκόνη κόκκινη και άσπρη, αφού τα περισσότερα σπίτια ήταν χτισμένα από κοκκινοπήλι και ασβέστη.

Όλο το έδαφος τρανταζόταν σ' έναν τρομερό χορό όπου παρέσυρε τα πάντα καταγής, κτίρια και ανθρώ-

* Εγκαταλείψουμε.

** Ανάγκες.

πους, που ήταν αδύνατον να κρατήσουν την ισορροπία τους και να παραμείνουν όρθιοι. Οι δρόμοι σκίζονταν με ανατριχιαστικούς τριγμούς, τα βράχια των βουνών κατακυλούσαν στη θάλασσα με δαιμονισμένη ταχύτητα, τα δέντρα ξεριζώνονταν από τη θέση τους κι έσκαγαν με πάταγο πάνω σε σπίτια, σε δρόμους, σε ανθρώπους. Τα πάντα ανέβαιναν και κατέβαιναν μέσα σε ένα εφιαλτικό σκηνικό τρόμου που ξεπερνούσε και την πιο νοσηρή φαντασία. Μέσα σε τριάντα δευτερόλεπτα σχεδόν ένα ολόκληρο νησί, μα περισσότερο το ίδιο το Αργοστόλι, έπαψε να υπάρχει, αλλάζοντας μορφή μια για πάντα.

Και μετά όλα ησύχασαν. Νεκρική σιγή επικράτησε στην πόλη, που βρέθηκε σε μια κατάσταση σχεδόν ανυπαρξίας. Μια παράξενη σιωπή κι ένα σκοτάδι, όπου δεν μπορούσες να διακρίνεις απολύτως τίποτα. Αρκετά δευτερόλεπτα μετά –κανείς δεν ξέρει να πει πόσο κράτησε αυτός ο χρόνος–, κι αφού πέρασε ο μπουχός που 'χε φράξει τον λαιμό, την όραση και το στήθος των επιζώντων, τότε μόνο μπορούσες να αρχίσεις να αντιλαμβάνεσαι μέσα στο σύθαμπο την καταστροφή. Την απόλυτη καταστροφή, το απέραντο τίποτα. Δεν υπήρχε πια το Αργοστόλι. Δεν υπήρχε χρόνος, δεν υπήρχαν αισθήσεις, δεν υπήρχε ζωή. Δεν ακουγόταν τίποτα, κι αν κάτι ακουγόταν, έμοιαζε να ερχόταν από κάποιον άλλο κόσμο μακρινό, ανάμεσα στη ζωή και στον θάνατο.

Πέρασαν μερικά λεπτά ώσπου να συνέλθει ο Γιώργος, να σηκωθεί από χάμω όπου βρέθηκε πεσμένος και να συνειδητοποιήσει την τραγικότητα της κατάστασης. Κάποιες ανθρώπινες σκιές στο βάθος φώναζαν ονόματα, αλλά στ' αυτιά του οι φωνές έφταναν σαν ψίθυροι. Άκου-

σε τον Διονύση κι αμέσως τον είδε να στέκεται λίγα μέτρα παραπέρα, μα τρόμαξε να τον γνωρίσει γιατί ήταν άσπρος σαν φάντασμα, καλυμμένος από σκόνη. Κοίταζε προς τη μεριά όπου κάποτε στεκόταν ο φούρνος τους και ούρλιαζε «πατέρα, πατέρα!».

Σαν κεραυνός τον χτύπησε τον Τζώρτζη η πραγματικότητα. Το καμάρι του πατέρα τους, το ίδιο το δημιουργημά του, έμελλε να γίνει ο τάφος του και να τον καταπιεί. Δεν υπήρχε καμία πιθανότητα να τον έβγαζαν ζωντανό από κει μέσα. Ένας σωρός από πέτρες, ξύλα, τούβλα και μπάζα τον χώριζαν πλέον από τους δικούς του ανθρώπους κι από την ίδια τη ζωή.

Ο Γιώργος πλησίασε τον Διονύση, ο οποίος έσκαβε με τα χέρια του τα μπάζα, ματώνοντάς τα, φωνάζοντας συνεχώς τον πατέρα τους με λυγμούς και ουρλιαχτά. Τον τράβηξε δυνατά από τους ώμους, κλαίγοντας κι ο ίδιος, και τον έσφιξε μέσα στα χέρια του. Ο μικροκαμωμένος Διονύσης δεν κατάφερε να αντισταθεί στον γεροδεμένο αδελφό του.

«Πάει καλιά του*, αδελφέ μου, λείψε τον**. Δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα εδεπά. Βάστα*** και πάμε στο σπίτι να βρούμε τη μάνα και την αδελφή μας. Εκείνες μας χρειάζονται!» του είπε αυστηρά και σχεδόν τον έσυρε μακριά προς τον δρόμο, ή καλύτερα προς εκείνο το σημείο όπου πριν από λίγα λεπτά ήταν δρόμος.

Μια απόσταση δέκα λεπτών, όσο απείχε το σπίτι τους

* Είναι χαμένος.

** Άσ' τον.

*** Κάνε κουράγιο.

από τον φούρνο, τους πήρε μία ώρα να τη διανύσουν. Παντού συναντούσαν εμπόδια που τους έφραζαν το πέραςμα, τα χαλάσματα ήταν ολούθε πλέον. Η πόλη είχε αλλάξει μορφή και τους αποπροσανατόλιζε, δεν ήξεραν προς τα πού να πάνε. Αντάμωναν με γνωστούς τους που αναγνώριζαν μόνο από τη φωνή, γιατί τα πρόσωπα ήταν καλυμμένα με σκόνη που είχε κολλήσει πάνω στον ιδρώτα και το αίμα τους. Βογκητά και μοιρολόγια ακούγονταν σε όλη την αγωνιώδη πορεία τους προς το σπίτι. Τι θα αντίκριζαν φτάνοντας εκεί; Θα έβρισκαν τις γυναίκες ζωντανές ή θαμμένες κι αυτές όπως τον πατέρα τους;

Ο ήλιος είχε εξαφανιστεί από τον ουρανό της Κεφαλονιάς. Σαν να είχε χάσει την τροχιά του, δεν κατάφερνε να περάσει το φως του μέσα από τον αλαλαγμό και τη σκόνη. Τα μάτια τους έτσουζαν κι έτρεχαν δάκρυα συνεχώς. Οι ανάσες τους πνίγονταν κι έκαιγαν τα σωθικά τους. Μα συνέχιζαν να προχωρούν, προσπαθώντας να μην κοιτάζουν το χάος γύρω τους και να αντιστέκονται στις γεμάτες οδύνη εκκλήσεις των συμπολιτών τους για βοήθεια, προκειμένου να μην καθυστερήσουν. Όταν επιτέλους έφτασαν στο άλλοτε σπίτι τους, αντίκρισαν και πάλι μόνο χαλάσματα και καταστροφή. Όλα επίπεδα, τίποτα στη θέση του. Άρχισαν να φωνάζουν απεγνωσμένοι τη μάνα και την αδελφή τους.

Πρώτα ένωσαν τα χέρια τους πάνω τους και μετά τις είδαν. Ήταν εκεί, ήταν ζωντανές και δόξασαν τον Θεό γι' αυτό. Μα τώρα έπρεπε να τους μεταφέρουν το μαντάτο κι αυτό ήταν πολύ σκληρό. Κοιτούσαν ο ένας τον άλλον και δε μιλούσαν, δεν απαντούσαν στην ίδια ερώτηση που τους βομβάρδιζε τότε από τα χείλη της κυρα-Τα-

σούλας και πότε από τα χείλη της αδελφής τους: «Πού είναι ο πατέρας;».

Η μάνα κατάλαβε. Η απάντηση που δεν ερχόταν τη διαβεβαίωσε πως αυτό που φοβόταν είχε συμβεί. Το είχε διαισθανθεί από νωρίς. Τον ήξερε τον άντρα της. Ήταν σκληρός φαινομενικά, αλλά η καρδιά του ήταν σαν μικρού παιδιού. Ήταν σίγουρη πως θα έμπαινε στον φούρνο να μαζέψει όσα φαγώσιμα μπορούσε για να βοηθήσει τόσο την οικογένειά του όσο και τους συμπολίτες του. Αυτός ήταν ο Δημοσθένης, ο σύντροφος της ζωής της, ο πατέρας των παιδιών της, η κολόνα του σπιτιού και του μαγαζιού τους, που τώρα είχε γκρεμιστεί μια για πάντα.

Έπεσε στα γόνατα κι άρχισε να κλαίει με λυγμούς, χτυπώντας με τα χέρια της μια το χώμα και μια το κεφάλι της. Η Μάντη την κοιτούσε με έκπληξη και απορία, αρνούμενη να πιστέψει αυτό που μαρτυρούσαν τα σημάδια. Ο χρόνος έδειχνε να κυλά σαδιστικά αργά, σαν ταινία τρόμου σε αργή κίνηση. Γιατί συνέβαιναν όλα αυτά; Πότε θα τελείωνε αυτός ο εφιάλτης να ξυπνήσει επιτέλους κι όλα να είναι όπως πριν;

«Πού είναι ο πατέρας;» επανέλαβε και πάλι, με μια φωνή αδύναμη, ξεψυχισμένη, με το βλέμμα στο κενό, να κοιτάει χωρίς να βλέπει. Ο Γιώργος την αγκάλιασε από τους ώμους, της έσφιξε το μπράτσο και της είπε αυτό που αρνούνταν να πιστέψει.

«Είχε μπει μέσα στον φούρνο την ώρα που έγινε ο σεισμός... Καταπλακώθηκε από τα χαλάσματα... Τίποτα δεν έμεινε όρθιο, αδελφή μου, νιέντε... Όλα νέτα*...» Λυγμοί

* Τελειωμένα.

τράνταξαν και το δικό του στήθος κι ενώθηκαν με εκείνους της μάνας και του αδελφού τους του Διονύση, που προσπαθούσε να σηκώσει την κυρα-Τασούλα από χάμω, ανίκανος όμως στην ουσία να της προσφέρει οποιαδήποτε παρηγοριά.

Η Μάντη εξακολουθούσε να τους κοιτά όλους σαν χαμένα, με τα μάγουλά της στεγνά από δάκρυα. Ποιοι ήταν αυτοί οι άνθρωποι; Γιατί έκαναν έτσι; Πού ήταν η πραγματική οικογένειά της με τα γέλια και τις χαρές τους; Πότε θα ερχόταν ο Χρήστος, ο αγαπημένος της, να τη ζητήσει από τον πατέρα της και να συνεχίσουν τη ζωή τους όπως την ονειρεύτηκαν; Έπρεπε να γυρίσει ο πατέρας της από τον φούρνο, έπρεπε να είναι εκεί για να τη συνοδεύσει νύφη στην εκκλησιά. Ο πατήρ Αντώνιος, ο παπάς που την είχε βαφτίσει, θα ήταν εκείνος που θα τη στεφάνωνε πριν βγει στη σύνταξη. Της το είχε υποσχεθεί άλλωστε. Θα ερχόταν όλο το νησί στον γάμο τους και οι συγγενείς της από την Αθήνα. Θα ήταν το γεγονός της χρονιάς, η μεγάλη της στιγμή, αυτό που ονειρευόταν από μικρό κοριτσάκι. Χαμογέλασε καθώς σκεφτόταν αυτά και καθόλου δεν κατάλαβε γιατί ο αδελφός της την κουνούσε πέρα δώθε και της φώναζε.

«Μάντη! Σύνελθε, τζόγια μου*! Είναι αλήθεια, τα χάσαμε όλα! Χάσαμε και τον πατέρα μας, αυτή είναι η βεριτά**, ξύπνα, κλάψε, φώναξε!»

Όχι βέβαια. Δεν ήταν η αλήθεια. Ένα φρικτό όνειρο ήταν που θα τελείωνε σύντομα. Έπρεπε όμως να ξανα-

* Χαρά μου.

** Αλήθεια.

κοιμηθεί για να ξυπνήσει και να μην υπάρχει τίποτε από αυτά τα παράλογα γύρω της. Έκλεισε τα μάτια της κι έπεσε σε έναν λυτρωτικό λήθαργο.

«Λιποθύμησε!» φώναξε ο Γιώργος καθώς η κοπέλα αφηνόταν με όλο της το βάρος στα χέρια του. Τότε μόνο η κυρα-Τασούλα σηκώθηκε κι έτρεξε κοντά της. Πήρε λίγο νερό από μια γούρνα εκεί κοντά κι άρχισε να της βρέχει το πρόσωπο και να της μιλά. Το ένστικτο της μάνας είχε υπερισχύσει του πόνου για τον χαμό του άντρα της. Έπειτα από λίγο η Μάντη έδειξε να συνέρχεται, μα εξακολουθούσε να είναι χαμένη στον δικό της κόσμο. Η κυρα-Τασούλα τής έχωσε στο στόμα μια καραμέλα που είχε στην τσέπη της και γύρισε προς τ' αγόρια της.

«Πάμε να φύγουμε αλάργου*! Μπορεί να μην ήταν ο τελευταίος! Θ' ανοίξει η γης και θα μας καταπιεί όλους! Πάμε εδεκεί όπου μαζεύεται ο κόσμος, θα έρθουν και ντοτόροι**, θέλω να δουν το κορίτσι μας!» σχεδόν τους διέταξε κι άρχισαν όλοι μαζί, με τη Μάντη πάντα υποβασταζόμενη από τον Γιώργο, να ανηφορίζουν τον δρόμο, μαζί με άλλους ανθρώπους. Έφτασαν σε ένα ξέφωτο, αρκετά ψηλά, όπου πράγματι είχαν συγκεντρωθεί πολλοί άνθρωποι. Οι περισσότεροι είχαν κοντά τους και φρόντιζαν κάποιον τραυματία, ενώ βογκητά και κλάματα ακούγονταν από παντού. Εκεί ήταν οι φτωχοί της πόλης, εκεί και οι πλούσιοι και οι ευγενείς της Κεφαλλονιάς, εκεί και οι κρατούμενοι των φυλακών. Ο σεισμός δεν είχε ισοπεδώσει μόνο τα σπίτια τους, αλλά και τις κοινωνικές δια-

* Μακριά από δω.

** Γιατροί.

κρίσεις. Τώρα κάτω από το μάτι του Θεού και στο έλεός Του ήταν όλοι ίσοι.

Έπειτα από λίγο είδαν στρατιώτες να τους πλησιάζουν, κρατώντας στα χέρια κουβέρτες, μπλουκάκια με νερό και σακούλες με τρόφιμα. Κανένας δεν κουνήθηκε από τη θέση του, κανένας δεν έτρεξε να προλάβει να πάρει το μερίδιό του. Οι άνθρωποι ήταν παγωμένοι, το ένστικτό τους για επιβίωση είχε νεκρωθεί από το σοκ. Οι στρατιώτες περνούσαν ανάμεσά τους κι άφηναν τη βοήθεια κοντά σε κάθε οικογένεια, σε κάθε πηγαδάκι. Σύντομα, γιατροί και νοσοκόμες ανέλαβαν καθήκοντα κι άρχισαν να φροντίζουν τους τραυματίες. Η κυρα-Τασούλα έπιασε έναν γιατρό και του μίλησε για την κόρη της και την παράξενη συμπεριφορά της. Εκείνος την καθησύχασε εξηγώντας της πως ήταν από το σοκ, τη διαβεβαίωσε πως θα συνερχόταν γρήγορα και της έδωσε ένα ηρεμιστικό για να κοιμηθεί το κορίτσι και να ξεκουράσει το ταραγμένο της μυαλό.

Όταν ύστερα από πολλή ώρα ο ήλιος κατάφερε να περάσει τις αχτίδες του κάτω στο νησί, ο Γιώργος πήγε μέχρι την άκρη του λόφου και κοίταξε το Αργοστόλι από ψηλά. Ευχήθηκε στη στιγμή να μην το είχε κάνει. Αυτό που αντίκρισε του έσκισε την καρδιά στα δύο. Ερείπια παντού, βομβαρδισμένη πόλη. Πόσο παράλογη μπορούσε να γίνει η φύση, πόσο σκληρή και ανελέητη... Και πόσο ανήμποροι οι άνθρωποι να τα βάλουν μαζί της...

«Τζώρτζη! Τζώρτζη!» Γύρισε το κεφάλι του και είδε τον φίλο του τον Χρήστο να τρέχει προς το μέρος του. Οι δυο νέοι αγκαλιάστηκαν σφιχτά, όπως δεν το είχαν κάνει ποτέ στα τόσα χρόνια της φιλίας τους.

«Έμαθα για τη μάνα σου, φίλε μου, λυπάμαι πολύ. Χά-

σαμε κι εμείς τον πατέρα σήμερα, τον καταπλάκωσε ο φούρνος! Τι κακό μάς βρήκε, γιατί μας τιμώρησε edétsi* ο Μεγαλοδύναμος, μου λες;» είπε ο Γιώργος μην μπορώντας πια να συγκρατήσει τα δάκρυά του.

«Δεν ξέρω, Τζώρτζη, δεν ξέρω! Τα έχω νέτα**! Κάθε οικογένεια που συναντώ απ' όσους ήξερα θρηνεί κι από έναν τουλάχιστον πεθαμένο. Διαλυθήκαμε, είμαστε χαμένοι, νέτοι. Δεν έχουμε ούτε σπίτια, ούτε δουλειές, ούτε ρούχα ν' αλλάξουμε, νιέντε! Τι θ' απογίνουμε, κανείνε*** δεν ξέρει. Ο πατέρας μου τα έχει χάσει από χθες που σκοτώθηκε η μάνα και σήμερα με τούτο το κακό ήρθε και βουρλίστηκε****. Δεν ξέρω τι να κάνω, φίλε μου, ειλικρινά, δεν ξέρω πώς θα βαστήξω...»

«Τι να σου πω, μπρε Χρήστο, κουράγιο! Κι εμάς η αδελφή μας έχει αγγελοκρουστεί***** και την έχουμε με ηρεμιστικά! Είναι βαρύ το πλήγμα για να το βαστάξει ο νους του ανθρώπου, μη νομίζεις. Πρέπει όμως εμείς να μείνουμε δυνατοί, να είμαστε ψύχραιμοι να βοηθήσουμε τους ανθρώπους μας, έτσι δεν είναι;» Ο Χρήστος κούνησε το κεφάλι του καταφατικά κι η πονεμένη του ματιά απλώθηκε πάνω από τη λαβωμένη πόλη στο βάθος.

«Θες να έρθεις μαζί μου; Πάμε edekéi που είναι ο Διονύσης με τη Μάντη και τη μάνα μας συγκάρτσελοι*****; Θα χαρούν να σε δουν! Η Μάντη πρέπει να έχει ξυπνήσει τώ-

* Έτσι.

** Χαμένα.

*** Κανείς.

**** Τρελάθηκε.

***** Έχει πάθει σοκ.

***** Όλοι μαζί.

ρα, θα της κάνει καλό να δει έναν φίλο, τι λες;» του πρότεινε ο Γιώργος ενώ ήδη ξεκίνησε να προχωρά, σίγουρος πως ο Χρήστος θα δεχόταν και θα τον ακολουθούσε.

Όμως ο Χρήστος κοντοστάθηκε, δίστασε.

«Μπα... Άφηκέ το καλύτερα, ρε φίλε, πήγαινε εσύ στη φαμίλια σου να πάω κι εγώ να δω πώς είναι ο πατέρας μου. Τον έχω αφήσει παρακάτω σε κάτι συγγενείς της μάνας μου. Θέλω να βρω και τον δέσποτα να μιλήσουμε για την κηδεία. Ποια κηδεία θα μου πεις τώρα... εδώ δεν έχουμε εκκλησία πια! Τέλος πάντων, πήγαινε, θα σε βρω αμά*...»

Ο Γιώργος είδε τον φίλο του ν' απομακρύνεται και σφίχτηκε το στομάχι του. Λες και ήξερε μέσα του πως δε θα τον ξανάβλεπε παρά αρκετά χρόνια αργότερα...

* Μετά.

Το ξημέρωμα της επόμενης μέρας άρχισε να καταφτάνει στο νησί βοήθεια, τόσο από το ελληνικό κράτος όσο και από τους ξένους. Πρώτο φάνηκε στο λιμάνι το Ναυτικό του Ισραήλ, που είχε λάβει το σήμα κινδύνου το οποίο είχε εκπέμψει ο ασύρματος της πλατείας αμέσως μετά τον σεισμό. Μέχρι να ξημερώσει για τα καλά, μελαχρινές σιλουέτες σε όλο το Αργοστόλι μοίραζαν στους νησιώτες νερό, γαλέτα και σοκολάτες, μιλώνοντας τους σε μια ακαταλαβίστικη γλώσσα που, ενώ δε γνώριζαν, στην ψυχή τους έδινε κουράγιο κι ανακούφιση. Αργότερα βοήθησαν σε διανοίξεις δρόμων, σε ανατινάξεις επικίνδυνων κτιρίων, σε διασώσεις παγιδευμένων, σε μεταφορές τραυματιών στην Πάτρα, δίνοντας ό,τι είχαν και δεν είχαν από υλικά αγαθά. Αυτό όμως που κυρίως πρόσφεραν στους ανθρώπους εκείνους ήταν θάρρος για τη ζωή. Οι Αργοστολίτες εκτίμησαν τόσο την προσφορά ελπίδας που πρώτοι τους πρόσφεραν τα παιδιά του Ισραήλ, ώστε αργότερα ονόμασαν τον δρόμο που εκείνοι ανέβηκαν από το λιμάνι «οδός Ισραήλ».

Στη διάρκεια των επόμενων ημερών, ο κόλπος του Λεμβadiού γέμισε από πολεμικά πλοία. Βρετανοί, Ιταλοί, Γάλλοι, Αμερικανοί έσπευσαν να βοηθήσουν τον κόσμο του νησιού που αιμορραγούσε. Άρχισε επιχείρηση διάσωσης

των τραυματιών από ελικόπτερα και σκαπανείς. Αυτοί με τα ειδικά σκυλιά τους έσωσαν πολλές ζωές. Σύντομα κατέφτασε και το «Φραγκλίνος Ρούσβελτ», που παρείχε στους σεισμόπληκτους από εναέρια μεταφορά τραυματιών σε νοσοκομεία της Πάτρας μέχρι φαγητό για όλο το νησί. Από τον Πειραιά ήρθαν αξιωματικοί του στρατού, φαντάροι, ναύτες, αλλά και οι βασιλείς, για να τονώσουν το ηθικό του λαού. Η προσφορά της ελληνικής πολιτείας ήταν σημαντική.

Το κυριότερο μέλημα των Αρχών τότε ήταν η παραμονή του κόσμου στα νησιά, για να μη δημιουργηθεί προσφυγικό θέμα στην κυβέρνηση, που μόλις είχε ανασάνει από την περιπέτεια του ανταρτοπόλεμου. Έτσι μπήκαν περιορισμοί στη μετακίνηση των νησιωτών και ιδρύθηκε στο Αργοστόλι υφυπουργείο για την ανοικοδόμηση, δίνοντας κατά παρέκκλιση στον αρμόδιο υφυπουργό απεριόριστες εξουσίες για την αποκατάσταση των πληγέντων και των περιουσιών τους. Δεν πέτυχε όμως αυτό που ήθελε η ελληνική κυβέρνηση, κι ένας πολύ μεγάλος αριθμός Κεφαλλονιτών εγκατέλειψαν για πάντα τη λαβωμένη πατρίδα τους μέσα στις επόμενες μέρες της καταστροφής.

Το 7,2 είναι απλώς ένας αριθμός και δεν μπορεί να περιγράψει ούτε τον τρόπο που έζησαν οι άνθρωποι εκεί να τα δευτερόλεπτα ούτε την απόγνωσή τους όταν συνειδητοποιήσαν αμέσως μετά τι είχε συμβεί. Το βίωμα ήταν ασύλληπτο. Φυσικά δεν είχε πάθει τεράστια καταστροφή –σχεδόν ολοκληρωτική– μονάχα η Κεφαλλονιά. Άλλο τόσο είχαν πληγεί και η Ιθάκη και η Ζάκυνθος, την οποία μάλιστα αποτέλειωσε μια τρομακτική πυρκαγιά. Ο σεισμός άφησε πίσω του κοντά στους 500 νεκρούς,

2.500 τραυματίες και σχεδόν όλους τους κατοίκους και των τριών νησιών –με εξαίρεση κάποιες περιοχές στη Βόρεια Κεφαλλονιά– άστεγους. Η βοήθεια που κατέφτασε τις επόμενες μέρες ήταν σημαντική, μα η ψυχή των νησιωτών θα έμενε σημαδεμένη για πάντα.

Η γη συνέχιζε να τρέμει, κυκλοφορούσαν φήμες ότι το νησί θα βούλιαζε. Πολλοί ήθελαν να φύγουν, αρκετοί τα κατάφεραν. Οι άνθρωποι ξαφνικά βρέθηκαν ξένοι στον τόπο τους, δεν αναγνώριζαν την πατρίδα τους, που τσακίστηκε τόσο άδικα από την οργή της φύσης. Είχαν χάσει τους ανθρώπους τους, δεν είχαν στέγη, δεν είχαν ρούχα, ούτε καν τα απαραίτητα για να ζήσουν. Από κει που όλοι μέχρι χθες είχαν φτιάξει τη ζωή τους όπως μπορούσαν καλύτερα με τους μόχθους χρόνων ολόκληρων, μέσα σε μια στιγμή τα έχασαν όλα και δεν είχαν απολύτως τίποτα. Η ζωή τους είχε κατεδαφιστεί.

Παρ' όλα αυτά, εκείνες τις φοβερές στιγμές που ο άνθρωπος φτάνει στο μηδέν, τότε συνειδητοποιεί ότι ο χρόνος δεν έχει σταματήσει μαζί με την καταστροφή. Μέσα στα συντρίμια οι Κεφαλλονίτες ένιωσαν επιτακτική την ανάγκη να ξεκινήσουν τη ζωή τους από την αρχή, πρώτα πρώτα για να μπορέσουν να επιβιώσουν μέσα σε ένα περιβάλλον που πλέον είχε γίνει εχθρικό. Και για να το κάνουν αυτό, το μόνο από το οποίο είχαν να πιαστούν για να στηριχτούν ήταν οι άλλοι άνθρωποι. Τόσο εκείνοι που είχαν βρεθεί στην ίδια δύσκολη θέση, όσο και εκείνοι που έτρεξαν να τους συνδράμουν. Από τα πρώτα λεπτά μετά την απόλυτη και παράλογη εκείνη καταστροφή, η αλληλεγγύη ήταν το στοιχείο εκείνο που βοήθησε τους ανθρώπους να συνεχίσουν κι όχι απλώς το ένστικτο της

επιβίωσης. Η ζωή δεν είχε την πολυτέλεια να σταματήσει, έπρεπε να προχωρήσει. Ήταν η στιγμή εκείνη που έμαθαν να μοιράζονται αυτό το ελάχιστο που είχαν, αυτό το *τίποτα* που, όταν όμως μοιραζόταν, γινόταν *κάτι*.

Ο Γεράσιμος Μομφεράτος έφτασε στο Αργοστόλι με το πλοίο της γραμμής δυο μέρες αργότερα, μαζί με πάμπολλους άλλους εθελοντές. Τρελός από αγωνία τριγυρνούσε στα ερείπια της πόλης για περίπου δυο ώρες μέχρι να καταφέρει να εντοπίσει την οικογένειά του. Είχαν εγκατασταθεί πρόχειρα σε σκηνές που είχαν στηθεί στο προαύλιο του ορφανοτροφείου, μαζί με άλλες οικογένειες. Η χαρά του που τους βρήκε εξανεμίστηκε μόλις πληροφορήθηκε τον τραγικό θάνατο του πατέρα τους, του οποίου δεν είχε γίνει καν η κηδεία. Η σορός του είχε εντοπιστεί μόλις μια μέρα πριν κι είχε μεταφερθεί στο νεκροτομείο που είχε δημιουργηθεί σε ένα φορτηγό πλοίο γι' αυτόν τον σκοπό. Ο Γεράσιμος έκλαψε για πολλή ώρα μέσα στην αγκαλιά της μάνας και των αδελφών του.

Η Μάντη ακόμα δεν είχε συνέλθει από το σοκ που είχε περάσει. Άλλοτε έδειχνε να αντιλαμβάνεται τι είχε συμβεί κι άλλοτε όχι. Ήταν διαρκώς μελαγχολική, κάποτε δάκρυα έτρεχαν από τα μάτια της, όμως ο θρήνος της δεν είχε ουσιαστικά ξεσπάσει. Όταν είδε τον μεγάλο της αδελφό, έτρεξε κοντά του κι έκλαψε στην αγκαλιά του, μα παρέμενε αμίλητη. Ο Γιώργος εξήγησε στον Γεράσιμο τι ακριβώς είχε συμβεί μέχρι εκείνη τη στιγμή.

«Θα έρθετε μαζί μου στην Αθήνα! Δεν υπάρχει περίπτωση να σας αφήσω εδώ! Θα κηδέψουμε τον πατέρα και θα φύγουμε, τ' ακούς; Την αδελφή μας πρέπει να τη δει ένας ψυχίατρος, δεν είναι καθόλου καλά! Έπειτα, τι

έχει μείνει εδώ να κάνετε πια; Θα έρθετε στην Αθήνα να φτιάξουμε τη ζωή μας. Στο μεταξύ, θα διεκδικήσουμε την αποζημίωση που δικαιούμαστε και θα φτιάξουμε κάτι δικό μας εκεί. Να βοηθήσουμε και τη μάνα να ξεχάσει τον πόνο της. Όσο μένει εδώ θα θάβεται κι εκείνη μέσα στα ερείπια!» Ο Γεράσιμος είχε αναλάβει πλέον τα ηνία της οικογένειας.

«Λες να μην το σκέφτηκα; Λες να μην το θέλω; Να μείνουμε λίγες μέρες ακόμα να βοηθήσουμε όσους μπορούμε και μετά να φύγουμε, ναι. Αλλά πώς, αδελφέ μου; Έχουν βάλει αυστηρό περιορισμό. Για να βγάλεις εισιτήριο να φύγεις από το νησί πρέπει να έχεις πολύ ειδικό λόγο, να καταθέσεις αίτηση – κι αν εγκριθεί! Αν ήταν εύκολο, θα είχαν φύγει όλοι, λες να κάθονταν εδεπά;» του είπε ο Τζώρτζης με απελπισία.

«Τα έχω κανονίσει, μην ανησυχείς. Ο μικρός θα καταταγεί στο Εμπορικό Ναυτικό, εσύ θα δουλέψεις στο μαγαζί του θείου και η Μάντη θα διοριστεί εκεί σε κάποιο σχολείο. Θα τα καταφέρουμε!» επέμεινε ο Γεράσιμος.

«Δε θα μας αφήσουν να φύγουμε, σου λέω!» φώναξε ο Γιώργος και τότε ο αδελφός του τον τράβηξε από το μπράτσο και του μίλησε χαμηλόφωνα.

«Έχω άνθρωπο δικό μου! Τα έχω κανονίσει, σου λέω, μη μιλάς!»

«Μα πώς; Πότε; Εσύ δεν ήξερες καν αν θα μας έβρισκες ζωντανούς! Κι η αλήθεια είναι πως δε μας βρήκες όλους...» απόρησε ο Γιώργος.

«Ναι, αυτό είναι αλήθεια. Αλλά έλπιζα κι ήθελα να πάρω τα μέτρα μου εγκαίρως. Μέσα στα εισιτήρια θα υπάρχει κι ένα για τον πατέρα. Έτσι τα είχα σκεφτεί, δεν ήθε-

λα να πιστέψω, να φανταστώ καν πως...» Ο λυγμός που ανέβηκε στον λαιμό του έκλεψε τη φωνή του και δεν απόσωσε τη φράση του.

«Εντάξει, αδελφέ μου! Θα φύγουμε! Θα γίνει όπως το κανόνισες! Πότε θα έρθουν τα εισιτήρια;» ρώτησε ο Γιώργος με την ελπίδα να δίνει ξανά χρώμα στο πρόσωπό του.

«Αύριο τα ξημερώματα, με το επόμενο καράβι. Θα κατεβώ εγώ να τα κανονίσω και, πρώτα ο Θεός, μεθαύριο φεύγουμε! Τα πράγματά σας πού είναι;»

Ο Γιώργος έδειξε με το κεφάλι του έναν μπόγο έξω από τη σκηνή. «Αυτά είναι όλα. Πήγαμε με τον Διονύση και μαζέψαμε ό,τι μπορέσαμε. Ευτυχώς έχουμε όλοι τις ταυτότητές μας και λίγα μετρητά που είχα κρατήσει πάνω μου. Έχουμε λεφτά στην τράπεζα, ίσως στην Αθήνα μαϊνάρω* να τα σηκώσω. Τα κοντράτα** του σπιτιού και του μαγαζιού δεν καταφέραμε να τα βρούμε. Θα πρέπει να τα ψάξουμε μέσω του υποθηκοφυλακείου στην πρωτεύουσα. Είναι ένα σωρό που πρέπει να γίνουν...»

«Όλα θα γίνουν! Θα την ξαναφτιάξουμε τη ζωή μας, θα το δεις!» τον καθησύχασε ο Γεράσιμος και τον χτύπησε στην πλάτη δίνοντάς του κουράγιο.

Η Μάντη, που στεκόταν λίγο παραπέρα και τους άκουγε, σκέφτηκε πως δε γινόταν να φύγει αν δεν έβρισκε πρώτα τον Χρήστο. Ο Γιώργος τής είχε πει ότι τον είδε κι ήταν καλά, όμως έπρεπε να τον δει κι εκείνη, να του μιλήσει, να του πει πού θα την έβρισκε στην Αθήνα, να του έδινε το τηλέφωνο των θείων της, κάπως να συνεννοη-

* Καταφέρω.

** Συμβόλαιο.

θούν τέλος πάντων. Μπορεί κι εκείνος να ερχόταν να ζήσουν μαζί εκεί, αυτό ήταν το πιθανότερο. Τι θα έμενε να κάνει σε έναν κατεστραμμένο τόπο; Έπρεπε να ρωτήσει να μάθει πού βρισκόταν, είχε χάσει εντελώς τα ίχνη του τις τελευταίες μέρες. Δεν τον είχε ξαναδεί από την περασμένη Κυριακή το βράδυ στην πλατεία.

Κι έπειτα ήταν κι ο πατέρας της. Ήξερε πως είχε σκοτωθεί, αυτό το είχε πια καταλάβει καλά, όμως δεν μπορούσε να το νιώσει. Αρνιόταν μέσα της να τον αποχαιρετήσει. Πώς ήταν δυνατόν να φύγει στην Αθήνα, να ξεκινήσει μια νέα ζωή μέσα στην οποία δε θα υπήρχε ούτε ο Χρήστος, ούτε ο πατέρας της; Πώς ήταν δυνατόν; Σήκωσε τα μάτια της και κοίταξε τον ουρανό. Πού ήταν ο Θεός της που τόσο πίστευε και λάτρευε; Από τη στιγμή που συνήλθε, γύρευε να δει τον παπα-Αντώνη που πάντα της έδινε κουράγιο, αλλά κανείς δε γνώριζε πού ήταν. Όλοι όσοι υπεραγαπούσε την είχαν εγκαταλείψει. Τις επόμενες μέρες μια σκοτεινιά ήρθε κι εγκαταστάθηκε μόνιμα στην ψυχή της, τα μάτια της έχασαν τη λάμψη τους και τα χείλη της δε χαμογέλασαν ξανά.

Έναν μήνα αργότερα στην Αθήνα, η κοπέλα διαγνώστηκε με βαριά κατάθλιψη. Η οικογένεια είχε πλέον εγκατασταθεί στον Βύρωνα, στο σπίτι των συγγενών του πατέρα τους, που ευτυχώς ήταν αρκετά ευρύχωρο. Ο Διονύσης είχε ήδη φύγει για το Ναυτικό, ο Γεράσιμος συνέχιζε να δουλεύει το ταξί και ο Γιώργος έπιασε δουλειά στο μαγαζί των θείων του με τα ηλεκτρολογικά υλικά. Η κυρα-Τασούλα έμενε στο σπίτι να φροντίζει για το νοικοκυριό, βγάζοντας έτσι την υποχρέωση που ένιωθε πως τους είχαν για τη φιλοξενία. Εκτός από το νοικοκυριό, όμως,

φρόντιζε και την κόρη της, που μέσα σ' έναν μήνα είχε καταντήσει σκιά του εαυτού της. Είχε αδυνατίσει τρομερά, δε μιλούσε, δε συμμετείχε σε τίποτα, είχε χάσει κάθε διάθεση για ζωή. Το σοκ από τον σεισμό και την απώλεια του πατέρα της ήρθε να ολοκληρώσει η είδηση πως ο Χρήστος έφυγε για τη Γερμανία μαζί με τον πατέρα του. Δεν τον είδε, ούτε του μίλησε ποτέ ξανά.

Ο ψυχίατρος που είχε αναλάβει τη Μάντη ήταν από τους κορυφαίους της εποχής εκείνης, προσωπικός φίλος του θείου Σπύρου. Ερχόταν στο σπίτι τους μία φορά την εβδομάδα και μιλούσε μαζί της, παρακολουθούσε την εξέλιξή της και συνταγογραφούσε τα φάρμακά της. Η αμοιβή του ήταν τσουχτερή, αλλά αυτό ήταν το τελευταίο που ενδιέφερε την οικογένειά της. Τα έβγαζαν πέρα μια χαρά με τις δουλειές τους κι είχαν εξασφαλισμένο και το κομπόδεμά τους στην τράπεζα. Το σημαντικό ήταν να γίνει το κορίτσι τους καλά, να δουν και πάλι το χαμόγελό της. Πράγμα που συνέβη τελικά, σχεδόν έναν χρόνο αργότερα.

Την άνοιξη του '54, η Μάντη έδειχνε να έχει ξαναβρεί τον εαυτό της και το ενδιαφέρον της για τη δουλειά της. Έκανε τα χαρτιά της για διορισμό στην Αθήνα αυτή τη φορά, και στο μεταξύ έψαξε να βρει παιδιά που ήθελαν βοήθεια στα μαθήματά τους για να γεμίζει τον χρόνο της. Διάβαζε πολλά βιβλία και πλέον συμμετείχε στις συζητήσεις της οικογένειας σχετικά με το μέλλον τους και το νησί τους που είχαν αφήσει πίσω. Παρακολουθούσε στις ειδήσεις τις εξελίξεις για την ανοικοδόμηση και άρχισε να ξαναφτιάχνει τις επαφές που είχε με τις παλιές της συμφοιτήτριες στην Αθήνα και να βγαίνει μαζί τους.

Σε κανέναν δε μίλησε ποτέ για το σαράκι που σιγότρωγε τα σωθικά της κι άκουγε στο όνομα Χρήστος. Ζούσε τη ζωή της τυπικά, μπορούσε να ανταποκρίνεται στις υποχρεώσεις της καθημερινότητάς της, να μιλά και να χαμογελά, αλλά τα μάτια της παρέμεναν σβησμένα. Μόνο η μάνα της ήξερε πως αυτό το πλάσμα που κινούνταν μέσα στο σπίτι τους δεν ήταν η κόρη της η Ροδαμάνθη. Κάποια άλλη είχε πάρει τη θέση της, κάποια που μπορούσε να τους ξεγελά όλους, μα όχι και την ίδια. Κάθε φορά όμως που πήγαινε να της το κουβεντιάσει και να την κάνει να της ανοιχτεί, η Μάντη κλεινόταν ακόμα περισσότερο στον εαυτό της, αφήνοντάς την απ' έξω.

Τον πρώτο καιρό καιγόταν να μάθει νέα του Χρήστου, να βρει τη διεύθυνσή του, να του γράψει. Ρώτησε κάμποσες φορές τον Γιώργο απ' έξω απ' έξω, μα κι εκείνος δεν ήξερε τίποτα περισσότερο. Έδειχνε μάλιστα να έχει θυμώσει με τον φίλο του που έκοψε έτσι απότομα κάθε γέφυρα επικοινωνίας μεταξύ τους. Δεν τον αποχαιρέτησε καν, από κοινούς γνωστούς έμαθε πως είχε φύγει στη Γερμανία μαζί με τον πατέρα του, αφού εκείνος είχε συγγενείς εκεί. Μετά δεν ασχολήθηκε ξανά μαζί του, είχε τον καημό του για τη Μαρία που άφησε πίσω κι αφοσιώθηκε στη δουλειά του προκειμένου να μαζέψει λεφτά για να την παντρευτεί.

Η Μάντη τη συμπαθούσε πολύ τη Μαρία, μα τη ζήλευε κιόλας. Τη ζήλευε γιατί ο Γιώργος τής φέρθηκε τίμια, σαν άντρας σωστός, και δε δίστασε ούτε στιγμή να παρυσιαστεί στον πατέρα της και να ξεκαθαρίσει τη θέση του. Μπορεί τώρα κιόλας να ήταν παντρεμένοι αν δεν είχε συμβεί το μεγάλο κακό. Και πάλι όμως, δεν την εγκα-

τέλειψε. Δούλευε σαν σκυλί για να εξασφαλίσει το μέλλον τους και πήγαινε στην Κεφαλλονιά να τη βλέπει με κάθε ευκαιρία. Έτσι πίστευε η κοπέλα πως έπρεπε να φέρεται ένας άντρας που αγαπάει μια γυναίκα.

Η σκέψη όμως πως ο Χρήστος δεν την αγαπούσε πραγματικά δε χωρούσε στο μυαλό της. Απαγόρευε η ίδια στον εαυτό της να το σκεφτεί. Έβρισκε χίλιους άλλους λόγους για να τον δικαιολογήσει στη συνείδησή της και να μην επιτρέψει στον πόνο να την καταβάλλει. Και μέσα της πάντα έλπιζε και περίμενε πως εκείνος θα γυρνούσε να τη βρει.

Αυτός ήταν και ο λόγος που τα επόμενα χρόνια δεν ενδιαφέρθηκε ποτέ για κανέναν άντρα. Το 1955, όταν ο Γιώργος επέστρεψε πλέον στην Κεφαλλονιά μαζί με τη μητέρα τους και ξανάφτιαξαν τον φούρνο, ήρθε κι ο διορισμός της Μάντης σε ένα δημοτικό σχολείο στο Παγκράτι. Η κοπέλα ήταν πλέον καλά στην υγεία της κι είχε σταματήσει εντελώς τη φαρμακευτική αγωγή που έπαιρνε για την κατάθλιψη. Ο διορισμός της έδωσε μεγάλη χαρά κι οι δικοί της ξαναείδαν τη Μάντη που ήξεραν τα προηγούμενα χρόνια. Έτσι κι η κυρα-Τασούλα αποφάσισε να γυρίσει στο νησί, βέβαιη πια πως η κόρη της δεν την είχε πλέον ανάγκη.

Ο Γιώργος με τη Μαρία παντρεύτηκαν στο Ληξούρι, το καλοκαίρι της χρονιάς εκείνης, μα δεν έμειναν εκεί. Ο Γιώργος, με τα χρήματα που είχε καταφέρει να μαζέψει αλλά και τη βοήθεια του πεθερού του, ξανάστησε τον φούρνο του πατέρα του στο ίδιο ακριβώς σημείο, αφού έτσι κι αλλιώς το οικοπέδο τους ανήκε. Τον έχτισαν από την αρχή και δούλεψαν εκεί και οι δυο, με την κυρα-Τα-

σούλα να προσφέρει πολύτιμη βοήθεια με την εμπειρία της στην αρτοποιία. Το νοικοκυριό τους το έστησαν σε ένα λυόμενο σπίτι στο πατρικό τους οικόπεδο, αγορασμένο από μια σουηδική εταιρεία που είχε καταφτάσει στο νησί πουλώντας τέτοια σπίτια. Γιατί μέσα στην καταστροφή πάντα υπάρχουν και ευκαιρίες κέρδους για ορισμένους ανθρώπους.

Η Μάντη, μετά το καλοκαίρι που πέρασε στο νησί τόσο για τις ετοιμασίες του γάμου όσο και για το στήσιμο του φούρνου, επέστρεψε στην Αθήνα για να ξεκινήσει τη νέα της ζωή ως δασκάλα. Τουλάχιστον ένα από τα όνειρά της είχε πραγματοποιηθεί. Ρίχτηκε με τα μούτρα στη δουλειά κι αφοσιώθηκε στους μαθητές της με όλη της την ψυχή. Τα παιδιά τη λάτρευαν, ήταν η πιο αγαπημένη δασκάλα του σχολείου. Όμορφη, ήρεμη, σοβαρή, δοτική, ήταν σαν να την είχε αγγίξει η τελειότητα. Πολλοί συνάδελφοί της εκδήλωσαν ενδιαφέρον για εκείνη σε προσωπικό επίπεδο, μα η Μάντη ευγενικά αρνιόταν κάθε πρόσκληση. Μέχρι και προξενιά της έρχονταν από συγγενείς και φίλους φίλων της, αλλά δεν ανταποκρίθηκε ποτέ σε κανένα, ούτε καν από περιέργεια.

Τα επόμενα χρόνια απέκτησε περισσότερους φίλους στην Αθήνα, μα δέθηκε ιδιαίτερα με τη Λαμπρινή, μια συνάδελφό της, δυο χρόνια μεγαλύτερή της. Η Λαμπρινή ήταν αρραβωνιασμένη με τον Παύλο και συχνά έβγαιναν παρέα με αυτόν και τους φίλους του. Η Μάντη έκανε θραύση στους νεαρούς. Πέρα από την ομορφιά της, αυτό που τους ξετρέλαινε ενδεχομένως ήταν η σοβαρότητά της κι αυτό το απρόσιτο που είχε στο στιλ της. Δεν υπήρξε ποτέ σνομπ, ήταν πάντα ευγενική και χαμογελαστή, αλλά με μια

παιδιάστικη συστολή που τους έκανε να θέλουν σαν τρελοί να σπάσουν το καβούκι της και να την κατακτήσουν.

Ένα από τα θύματά της ήταν και ο Λευτέρης, ο πρώτος ξάδελφος του Παύλου. Η Λαμπρινή έκανε το παν για να τους τα φτιάξει, αλλά η Μάντη ήταν αμετάπειστη. Όταν μια μέρα οι δυο φίλες κόντεψαν να μαλώσουν από την επιμονή της Λαμπρινής να βγει η Μάντη ραντεβού μαζί του, τότε η κοπέλα για πρώτη φορά τής μίλησε για τον Χρήστο.

«Και θες να μου πεις ότι ύστερα από τον τρόπο που σου φέρθηκε τον αγαπάς ακόμα; Έχουν περάσει τρία χρόνια! Για τ' όνομα του Θεού, Μάντη!» Η Λαμπρινή δεν πίστευε στ' αυτιά της. Δεν ήταν δυνατόν η φίλη της να ήταν τόσο αφελής, τόσο χαζή!

«Το λες σαν να έχουν περάσει τριάντα! Τι είναι τρία χρόνια; Σου λέω πως τον αγαπούσα από εννέα χρόνων και τα φτιάξαμε όταν ήμουν δεκαεννέα! Μια ζωή τον ήθελα, μια ζωή τον περίμενα, γιατί να πάψω τώρα;» απάντησε η Μάντη με φυσικότητα.

«Άλλο τότε που ήσουν παιδί! Τώρα μεγάλωσες, πρέπει να φτιάξεις τη ζωή σου, μπήκες στα είκοσι έξι! Δε θες να κάνεις οικογένεια; Θα περιμένεις για πάντα τον Χρήστο; Κι αν δε γυρίσει από τη Γερμανία ποτέ, τι θα κάνεις; Θα μείνεις γεροντοκόρη;» επέμεινε η φίλη της.

«Εσύ είσαι είκοσι οκτώ κι ακόμα δεν έχεις παντρευτεί!» αντιγύρισε η Μάντη.

«Ναι, αλλά εγώ τον βρήκα, τον έχω εδώ, αρραβωνιαστήκαμε και προχωράμε! Εσύ, κορίτσι μου γλυκό, ακολουθείς ένα φάντασμα, κάτι που δεν υπάρχει, δεν το καταλαβαίνεις;»

«Και βέβαια υπάρχει! Ο Χρήστος δεν είναι φάντασμα, υπάρχει και ξέρω πως κι εκείνος μ' αγαπάει και δεν πρόκειται να παντρευτεί άλλη γυναίκα. Είμαι σίγουρη πως προσπαθεί να μαζέψει χρήματα, για να έχει κάτι σίγουρο στα χέρια του, κι έπειτα θα γυρίσει και θα ψάξει να με βρει. Τα έχασαν όλα με τον σεισμό, καταστράφηκαν, έπρεπε ν' αρχίσει από το μηδέν. Θα γυρίσει όμως, θα δεις!»

«Ναι, ε; Και τότε γιατί δε σου στέλνει ένα γράμμα, γιατί δεν επικοινωνεί μαζί σου; Εδώ μου λες ότι ούτε ο αδελφός σου δεν έχει νέα του, δεν του ευχήθηκε καν για τον γάμο του. Εσύ μου τα 'πες, δεν τα λέω εγώ!»

«Δεν ξέρω. Θα έχει τους λόγους του. Πέρα από όλα αυτά όμως, γιατί να βγω με κάποιον που δε θέλω; Καλό παιδί ο Λευτέρης, δε λέω, μα δε μ' αρέσει. Η καρδιά μου είναι δοσμένη αλλού, πάρ' το απόφαση και σταμάτα να μου κάνεις προξενιά. Ξέρω πως θέλεις το καλό μου και σε διαβεβαιώ πως είμαι μια χαρά έτσι όμως είμαι. Δε θα είμαι ποτέ ευτυχισμένη με έναν άντρα που δεν αγαπώ, μπορείς να το σεβαστείς;»

Το σεβάστηκε η Λαμπρινή, δεν είχε άλλη επιλογή. Όπως σεβάστηκαν την επιλογή της να είναι μόνη της και οι συγγενείς της, τα αδελφια της και η μητέρα της. Όχι πως δεν της έκαναν νύξεις ή δεν της πρότειναν διάφορους υποψήφιους γαμπρούς, αλλά δεν την πίεσαν ποτέ, φοβούμενοι και την εύθραυστη ψυχολογία της. Εφόσον η κοπέλα έδειχνε καλά κι ευτυχισμένη με τη ζωή της όπως είχε, δεν τους έπεφτε λόγος.

Κάθε καλοκαίρι, μόλις έκλειναν τα σχολεία, η Μάντη επέστρεφε στην Κεφαλλονιά για να κάνει τα μπάνια της και να βοηθήσει και τους δικούς της στον φούρνο. Τα κα-

λοκαίρια πάντα υπήρχε περισσότερη δουλειά και τα επιπλέον χέρια ήταν ευπρόσδεκτα. Καμιά φορά τούς επισκέπτονταν και η Λαμπρινή με τον Παύλο, που το 1958 επιτέλους παντρεύτηκαν, αφού η κοπέλα είχε μείνει έγκυος. Το νησί ζούσε ακόμα σε ρυθμούς ανοικοδόμησης, με πολλά έργα να έχουν ήδη ολοκληρωθεί αλλά και πολλά να μένουν ακόμα να γίνουν. Σίγουρα το Αργοστόλι δεν είχε ξαναβρεί την παλιά του μορφή, όμως είχαν γίνει σημαντικά βήματα προς αυτή την κατεύθυνση.

Έτσι πέρασαν τα χρόνια και η οικογένεια Μομφεράτου έδειχνε να έχει γιατρέψει τις πληγές της. Μαζί και η Μάντη, που είχε για γιατρικό της την ελπίδα που δεν έσβησε ποτέ. Και που πράγματι, το καλοκαίρι του 1960, δικαιώθηκε.

Το 1959 δόθηκαν οι αρωγές στους πληγέντες του σεισμού και η οικογένεια αποφάσισε να ξαναχτίσει το σπίτι της στο Αργοστόλι. Το λυόμενο μεταφέρθηκε σε ένα διπλανό οικόπεδο που αγόρασαν σε πολύ καλή τιμή και στο πατρικό οικόπεδο χτίστηκε το νέο σπίτι, με έναν μόνο όροφο αυτή τη φορά, αλλά αρκετά ευρύχωρο για τις ανάγκες της οικογένειας. Έφτιαξαν μια μεγάλη σάλα, κουζίνα, μπάνιο και τρία υπνοδωμάτια. Ένα για τον Γιώργο και τη Μαρία, ένα για την κυρα-Τασούλα κι ένα για να φιλοξενεί όποιο μέλος της οικογένειας τους επισκεπτόταν, μέχρι να γινόταν το παιδικό δωμάτιο για τα τέκνα του ζευγαριού που έλπιζαν σύντομα να έρχονταν.

Το καλοκαίρι του 1960, το σπίτι είχε ολοκληρωθεί και η Μάντη, μόλις τελείωσε τις υποχρεώσεις της στο σχολείο, έσπευσε στο νησί να βοηθήσει τη μητέρα και τη νύφη της να στήσουν το νοικοκυριό τους. Της άρεσε αυτό το καινούργιο σπίτι, που συμβόλιζε μια νέα αρχή για την οικογένειά τους και κυρίως για τον αδελφό της. Διέθεσε και η ίδια αρκετά χρήματα για να το διακοσμήσει με όμορφα και χρήσιμα πράγματα και να βοηθήσει ώστε να γίνει γρήγορα λειτουργικό. Μέχρι κι ο Διονύσης έστειλε χρήματα, αφού ταξίδευε διαρκώς και δεν μπορούσε να βοηθήσει διαφορετικά. Ο Γεράσιμος είχε πλέον τη δική του οι-

κογένεια, γυναίκα και παιδιά, και θα έρχονταν τον Αύγουστο στο νησί για τις διακοπές τους. Το λυόμενο ακριβώς δίπλα στο πατρικό τους περίμενε να τους φιλοξενήσει.

Ήταν στα μέσα του Ιούλη το πρωινό εκείνο που η Μάντη βρισκόταν στον φούρνο μαζί με τη Μαρία, προκειμένου να τη βοηθήσει, αφού ο Γιώργος με τη μητέρα τους είχαν πάει σε μια δημόσια υπηρεσία να υπογράψουν κάποια χαρτιά για το σπίτι. Οι δυο κοπέλες έπλαθαν και φούρνιζαν, κουβεντιάζοντας χαρούμενα. Η Μαρία μόλις της είχε εκμυστηρευτεί πως μάλλον ήταν έγκυος, αλλά ήθελε να πάει πρώτα στον γιατρό για να σιγουρευτεί πριν το ανακοινώσει στον άντρα της. Η Μάντη σκούπισε όπως όπως τα χέρια της στην ποδιά της κι αγκάλιασε τη νύφη της συγκινημένη.

«Δεν μπορείς να φανταστείς πόσο χαίρομαι! Ήταν το καλύτερο που μπορούσε να συμβεί! Τώρα που είναι έτοιμο και το σπίτι ήταν η κατάλληλη στιγμή! Θα σε βοηθήσω να φτιάξουμε την κάμαρα του μωρού! Κι αν θέλετε να γίνω εγώ η νονά του, θα μου δώσετε μεγάλη χαρά!» της είπε με ενθουσιασμό.

«Φυσικά, γιατί όχι! Κάτσε όμως πρώτα να το σιγουρέψουμε, μην ξεσηκώνεσαι και μείνουμε με τη χαρά! Αν και είμαι σχεδόν σίγουρη, αλλά για το 100%, καταλαβαίνεις. Το απόγευμα θα πάω στον γιατρό, έχω κλείσει ραντεβού. Κι αν μου το επιβεβαιώσει, το βράδυ... κάτσε, θα σου πω, μπήκε αβεντόρος*. Καλημέρα σας, τι θα... Χρήστο; Εσύ είσαι; Δεν το πιστεύω!»

Στο άκουσμα του ονόματός του η Μάντη γύρισε προς

* Πελάτης.

την πόρτα με την καρδιά της να χτυπά ξέφρενα μέσα στο στήθος της. Ναι, ήταν εκείνος, ο δικός της Χρήστος, η αγάπη της ζωής της. Στεκόταν εκεί με σάρκα και οστά και χαμογελούσε με το ίδιο ακαταμάχητο χαμόγελό του. Ακόμα πιο όμορφος, ακόμα πιο γοητευτικός απ' όσο τον θυμόταν και τον έβλεπε με τα μάτια της φαντασίας της όλα αυτά τα χρόνια.

«Χρήστο...» ψέλλισε κι εκείνη τ' όνομά του, όσο ο νεαρός πλησίαζε τα δυο κορίτσια. Τις αγκάλιασε και τις φίλησε και τις δυο, κρατώντας λίγο παραπάνω τη Μάντη μέσα στα χέρια του.

«Γύρισες για να μείνεις;» τον ρώτησε εκείνη χωρίς περιστροφές και άσκοπες τυπικές κουβέντες.

«Ναι, τζόγια μου», απάντησε ο Χρήστος κι αμέσως μετά γύρισε προς τη Μαρία, τη συνεχάρηκε για τον γάμο, απολογήθηκε που δεν έστειλε ευχές και δώρο, εξηγώντας πως το έμαθε πολύ αργότερα, και μίλησε κάμποση ώρα με τα δυο κορίτσια, εξιστορώντας τους τη ζωή του τα τελευταία χρόνια στη Γερμανία.

«Μέναμε στο Ντίσελντορφ και δουλεύαμε στην ταβέρνα των θείων μου. Στην αρχή δούλευε κι ο πατέρας, μα σύντομα η υγεία του κλονίστηκε, θαρρώ περισσότερο από τη στενοχώρια για τη μάνα μου και το βιος μας που χάθηκε. Έτσι ανέλαβα εγώ και δούλευα νυχθημερόν, προκειμένου να μαζέψουμε χρήματα για να μπορέσουμε να γυρίσουμε πίσω και να ξαναφτιάξουμε τη ζωή μας στην πατρίδα. Ποτέ δε σκέφτηκα ότι θα μέναμε μόνιμα εκεί, ούτε καν μου πέρασε από το μυαλό. Πάντα στη σκέψη μου ήταν το νησί μας κι ό,τι είχαμε αφήσει πίσω...» Λέγοντας αυτά, γύρισε και κοίταξε τη Μάντη με νόημα.

«Γι' αυτό και δεν έψαξα να βρω τον Τζώρτζη, να στείλω έστω ένα γράμμα. Γιατί πίστευα ότι θα επέστρεφα σύντομα. Και μετά περνούσε ο καιρός, κι άλλος ένας χρόνος, άλλος ένας χρόνος... Τελικά πέρασαν επτά ολόκληρα χρόνια... Μα δε σας ξέχασα ποτέ! Τώρα που το κράτος έδωσε τις αποζημιώσεις, τα παράτησα όλα και γύρισα για να δω τι μπορώ να φτιάξω εδώ στο νησί. Ο πατέρας μου έχει καταπέσει, η καρδιά του δεν είναι καθόλου καλά, δεν ήθελε να έρθει μαζί μου. Δυσκολεύτηκα, αλλά τον άφησα κι έφυγα. Τίποτα δεν μπορούσε πια να με κρατήσει μακριά».

Κοιτούσε τη Μαρία τώρα, αλλά η Μάντη ήξερε πως η απολογία του είχε την ίδια ως αποδέκτη. Πολύ θα ήθελε να του πει ότι δε χρειαζόταν να εξηγεί τίποτα, πως εκείνη δεν του είχε θυμώσει ποτέ, πως του τα συγχωρούσε όλα, αρκεί που είχε γυρίσει. Αν όμως;... Μια επώδυνη σκέψη έκανε το στομάχι της να πονέσει.

«Παντρεύτηκες;» τον ρώτησε κοφτά και ξάστερα.

«Μα τι είναι αυτά που λες; Ποια να παντρευτώ εκεί στα ξένα; Εξάλλου σου είπα, δούλευα, έτρωγα, κοιμόμουν. Δεν υπήρχε άλλη ζωή για μένα εκεί. Η ζωή μου είναι εδεπά...» Της χαμογέλασε κι όλα άνησαν και πάλι μέσα της. Το πρόσωπό της φωτίστηκε, ένιωσε ξανά πως ήταν το μικρό ερωτοχτυπημένο κοριτσάκι που ζούσε από ένα του βλέμμα, μια του γλυκιά κουβέντα. Όλα ήταν και πάλι όμορφα, η ζωή είχε ξαναβρεί το νόημά της.

Τη στιγμή εκείνη μπήκε στον φούρνο ο Γιώργος κι ο Χρήστος έτρεξε να τον αγκαλιάσει. Την ψυχρότητα που εισέπραξε από τον παιδικό του φίλο την απέδωσε στο ξάφνιασμά του, μα δεν ήταν έτσι. Ο Γιώργος, σε αντίθεση με την αδελφή του, ήταν θυμωμένος με τον Χρήστο

και καθόλου πρόθυμος να τον συγχωρέσει έτσι εύκολα με μια αγκαλιά.

«Φίλε μου αγαπημένε, πόσο χάρηκα που παντρεύτηκες, που ξανάφτιαξες το μαγαζί και το σπίτι, μπράβο σου! Μια χαρά τα κατάφερες, σε θαυμάζω όπως πάντα!» του είπε με ενθουσιασμό.

«Ευχαριστώ, αν και δεν έχουμε τελειώσει ακόμα. Το μαγαζί εδώ δηλαδή εννοώ, θέλει μερεμέτια. Όλη η από κει μεριά έχει μείνει ανεκμετάλλευτη, δεν έφτασαν τα χρήματα. Θα το φτιάξουμε όμως λάου λάου*, έχει ο Θεός», απάντησε συγκρατημένα ο Γιώργος κι αμέσως έπιασε να τακτοποιεί κάποια τσουβάλια με αλεύρι που είχαν μείνει μέσα στη μέση.

Ο Χρήστος τον ακολουθούσε από κοντά, τον βοηθούσε όταν χρειαζόταν και δε σταματούσε να του μιλά, απολογούμενος και σ' αυτόν για την πολύχρονη απουσία του. Η Μάντη έκανε πως συνεχίζει το φούρνισμα, αλλά η προσοχή της ήταν στραμμένη στον αγαπημένο της. Κουβέ-ντα του δεν έχανε.

«Και δηλαδή πόσα χρήματα χρειάζονται για να το φτιάξεις το μαγαζί όπως το θες;» ρωτούσε τώρα ο Χρήστος τον φίλο του, αφού είχε τελειώσει τη διήγησή του για τη Γερμανία.

«Δεν ξέρω ακριβώς, αλλά είναι κάμποσα. Πρώτα απ' όλα πρέπει να πάρουμε έναν φούρνο για τα φαγητά, όπως είχε πρώτα ο πατέρας· κέρδιζε πολλά από τα ψησίματα. Έπειτα χρειάζεται να φτιάξουμε εκεί μια βιτρίνα, αφού βέβαια πρώτα ανοίξουμε τον χώρο προς τα πίσω, που

* Σιγά σιγά.

έχει μείνει ανεκμετάλλευτος. Έτσι θα μπορούμε να φτιάχνουμε το ψωμί και τα γλυκά στο πίσω μέρος και να έχουμε όλο τούτο εδεπά για τα εμπορεύματα. Τέλος πάντων, θα γίνουν όλα με τη σειρά τους. Γιατί ρωτάς όμως;»

«Να... Σκεφτόμουν... Έχω μαζέψει κάποια χρήματα... Και μαζί με εκείνα της αρωγής... Δεν είναι βέβαια πολλά τα δικά μας, αφού δεν ήταν ιδιοκτησία μας ούτε το σπίτι, ούτε το μαγαζί, αλλά κάποια αποζημίωση για την επιχείρηση με διαβεβαίωσαν ότι θα βγει...» ξεκίνησε να λέει ο Χρήστος διστακτικά. Ο Γιώργος τον διέκοψε.

«Μα πού το πας; Θες να μου δανείσεις λεφτά;» ρώτησε μάλλον θυμωμένα.

«Όχι, δε σκεφτόμουν αυτό! Να, έλεγα, αν θα ήθελες, να έμπαινα με τα χρήματα αυτά συνέταιρος στο μαγαζί και να το δουλεύαμε μαζί. Η Μαρία ως τότε θα μπορεί να βοηθάει; Αύριο μεθαύριο θα κάνετε κανένα κουτσούβελο και θα μείνει στο σπίτι. Στην κυρα-Τασούλα δεν μπορείς να στηριχτείς, θα 'χει γεράσει κι αυτή, κι όσο περνάνε τα χρόνια...»

«Μια χαρά είναι η μάνα μου! Δουλεύει για δυο εδεπά μέσα!» τον διέκοψε και πάλι ο Γιώργος, δείχνοντας θιγμένος από τα λόγια του φίλου του.

«Προς το παρόν ναίσκε, δε λέω! Και μεγάρι* δηλαδή η γυναίκα, αλλά ως τότε; Γδες**, Τζώρτζη. Εγώ στη Γερμανία για κάμποσα χρόνια, όπως σου είπα, τα πρωινά δούλευα σε φούρνο και το βράδυ στην ταβέρνα. Έχω μάθει

* Μακάρι.

** Κοίτα.

να ζυμώνω, έχω μάθει ρετσέτες* για γλυκά που δεν τις ξέρετε εδώ, για κουλούρια, ψωμιά γερμανικά, φοβερά πράγματα! Αν θα τα βάλουμε όλα αυτά εδεπά στο μαγαζί, θα το ανεβάσουμε πολύ πιο πάνω απ' όλους τους φούρνους σε ολάκερη την Κεφαλλονιά! Σκέψου το, φίλε μου. Γιατί να βάλεις έναν ξένο αύριο μεθαύριο, που θα χρειαστείς αγιούτο**, και να μην έχεις τον δικό σου άνθρωπο; Με το δικό μου κεφάλαιο θα επεκτείνουμε τον χώρο, θα αγοράσουμε τα μηχανήματα και θα το εκτινάξουμε στην κορυφή το μαγαζί! Πώς σου φαίνεται η ιδέα μου;»

Της Μάντης, που τους άκουγε, της φάνηκε θαυμάσια. Πραγματικά λες κι ήταν θέλημα Θεού να συμβούν όλα με αυτόν τον τρόπο. Τώρα που είχε μείνει έγκυος η Μαρία και δε θα μπορούσε να βοηθάει πια, ήταν ιδανική συγκυρία. Όσο η μάνα τους έστεκε καλά στα πόδια της, μπορούσε να διδάξει στα δυο αγόρια τις συνταγές για τα περφόρημα γλυκά και τις πίτες της, κι έτσι ο φούρνος τους να συνέχιζε την παράδοση, συνδυάζοντάς την και με το κάτι νέο και διαφορετικό που θα έφερνε ο Χρήστος.

Ναι, όλα θα έπαιρναν πλέον τον δρόμο τους. Όσο για την ίδια, θα έκανε τον Σεπτέμβρη αίτηση για απόσπαση στην Κεφαλλονιά, σίγουρα θα βρισκόταν μια θέση σε ένα σχολείο. Μα και να μη δούλευε για μια χρονιά, δεν την πείραζε καθόλου. Το κομπόδεμά της το είχε εξασφαλισμένο κι έτσι θα διέθετε τον χρόνο της για να βοηθήσει στις νέες εργασίες του μαγαζιού. Άσε που θα χαιρόταν και το ανιψάκι της, το οποίο σε λίγους μήνες θα ερχόταν στη ζωή.

* Συνταγές.

** Βοήθεια.

Κι αν το ήθελε ο Μεγαλοδύναμος, αυτή τη χρονιά μπορεί να ετοιμαζόταν και η ίδια για τον γάμο της με τον Χρήστο. Τι καλύτερο από το να γίνουν συγγενείς και συνέταιροι οι δυο παιδικοί φίλοι;

Ο Γιώργος, από την πλευρά του, δεν τα έβλεπε τόσο ρόδινα τα πράγματα. Όχι πως δε δελεάστηκε από την πρόταση του Χρήστου, δελεάστηκε και πολύ μάλιστα. Τον πονούσε τόσο καιρό που έβλεπε το μαγαζί τους μισοτελειωμένο και δεν είχε τα μέσα να το δουλέψει όπως τόσα χρόνια πριν ο πατέρας του και πιο πίσω ο παππούς του. Όμως δεν του είχε εμπιστοσύνη του μπαγάσα. Ήξερε πως ήταν επιπόλαιος, ενθουσιώδης και σπάταλος με τα χρήματα. Όπως ήταν και στην προσωπική του ζωή άλλωστε. Τον είχε ζήσει από κοντά πολλά χρόνια κι είχε τις επιφυλάξεις του. Σίγουρα τώρα θα είχε ωριμάσει κι εκείνος κι ίσως να είχε στρώσει, μα αλλάζει ποτέ πραγματικά ο χαρακτήρας του ανθρώπου; Χρειάζοταν χρόνο για να σκεφτεί, να κουβεντιάσει κι άλλο μαζί του, να είναι σίγουρος για το βήμα αυτό που θα έκανε.

«Με τιμά η πρότασή σου, ειλικρινά, φίλε. Μα δώσε μου λίγες μέρες να το σκεφτώ, να μιλήσω και με τ' αδελφια, με τη μάνα μας, καταλαβαίνεις. Η επιχείρηση είναι οικογενειακή, δεν αποφασίζω μόνος».

«Τσέρτο*, καταλαβαίνω...» είπε ο Χρήστος με έκδηλη απογοήτευση. «Σας αφήνω τώρα να κάνετε τη δουλειά σας και θα τα πούμε αμά**», συμπλήρωσε μάλλον απότομα και κίνησε προς την πόρτα.

* Βέβαια.

** Αργότερα.

«Καρτέρει! Έρχομαι κι εγώ!» του φώναξε η Μάντη αφήνοντας έκπληκτους τον Γιώργο με τη Μαρία και τον ακολούθησε στην έξοδο.

«Πού μένεις;» τον ρώτησε μόλις βγήκαν στον δρόμο.

«Εδώ παρακάτω, έχω νοικιάσει μια κάμαρα. Αν δε συμφωνήσει ο αδελφός σου στον συνεταιρισμό, θα πάρω ένα οικοπεδάκι να φτιάξω ένα σπίτι και θα δω τι θα κάνω από δουλειά», της απάντησε θλιμμένος. Η Μάντη άπλωσε το χέρι της κι έπιασε το δικό του. Εκείνος της το έσφιξε με θέρμη, προκαλώντας ρίγη αναστάτωσης σε όλο της το σώμα.

«Μην απογοητεύεσαι, θα δεχτεί! Του ήρθε ξαφνικό, αυτό είναι όλο! Η ιδέα σου είναι εξαιρετική, δεν έχει λόγο να σου αρνηθεί! Και οι υπόλοιποι θα συμφωνήσουν, είμαι σίγουρη! Θα τους μιλήσω κι εγώ, μη στενοχωριέσαι!» του είπε κοιτώντας τον με αγάπη μέσα στα μάτια.

«Είσαι τόσο καλή, Μάντη... Δε σου φέρθηκα σωστά, κι όμως εσύ...» ξεκίνησε να λέει, μα εκείνη δεν τον άφησε, φέρνοντας τα δάχτυλά της μπροστά στα χείλη του. Αυτά τα χείλη που τόσο λάτρευε και ποθούσε να γευτεί ξανά.

«Μη λέμε τώρα τέτοια! Μου αρκεί που γύρισες! Δεν έπαψα λεπτό να σε περιμένω και να ονειρεύομαι αυτή τη στιγμή, το ξέρεις; Μπορούμε να αναπληρώσουμε τα χαμένα χρόνια, αρκεί να μ' αγαπάς ακόμα και να με θες όπως εγώ...» είπε η κοπέλα και δάκρυα ανέβηκαν στα μάτια της από την ένταση. Η απάντησή του θα την έστελνε είτε στον Παράδεισο είτε στην Κόλαση. Η καρδιά της πήγε να σπάσει από την αγωνία.

«Σ' αγαπάω, Μάντη μου, σ' αγαπάω, κουτσούνα μου!

Για σένα γύρισα, να το ξέρεις!» ήρθε η πολυπόθητη απάντησή του και τη σήκωσε στα ουράνια. Ταυτόχρονα πήρε τα χέρια της μέσα στα δικά του και της τα έσφιξε δυνατά, φανερώνοντάς της έτσι το πάθος του, αφού εκείνη τη στιγμή δεν μπορούσε να την αγκαλιάσει και να τη φιλήσει όπως θα ήθελε. Τα δάκρυα ξέφυγαν πλέον από τα μάτια της κοπέλας, ήταν όμως δάκρυα ανακούφισης και ανείπωτης χαράς.

«Πήγαινε μέσα τώρα να μη δίνουμε δικαιώματα κι έλα αργότερα από την κάμαρά μου να βρεθούμε οι δυο μας και να μιλήσουμε. Είναι δυο σπίτια μετά το μπακάλικο του κυρ Φώτη, όπως κατεβαίνεις για το λιμάνι. Θα δεις ένα μπλε ξύλινο πορτόνι, εκεί είναι, στο ισόγειο. Θα σε περιμένω, κουτσούνα μου!» της είπε και της φίλησε τα χέρια βιαστικά.

Η Μάντη κούνησε το κεφάλι της καταφατικά κι έμεινε να τον κοιτά όπως απομακρυνόταν. Ναι, ήταν η κουτσούνα του, έτσι την έλεγε χαϊδευτικά από μικρό κοριτσάκι, αλλά κι αργότερα που έγιναν ζευγάρι. Σήκωσε τα μάτια της στον ουρανό και ψέλλισε «ευχαριστώ». Στη συνέχεια ξαναμπήκε στον φούρνο, σίγουρη για την ανάκριση που θα ακολουθούσε, χωρίς να τη νοιάζει όμως καθόλου γι' αυτό. Ήταν πλέον τριάντα χρόνων γυναίκα, έτοιμη να πάρει τη ζωή της στα χέρια της και να υπερασπιστεί τις επιλογές της.

Όταν αργότερα το ίδιο βράδυ ο Γιώργος έμαθε τα χαρμόσυνα νέα για τον ερχομό του διαδόχου στην οικογένεια, άρχισε να σκέφτεται πιο ζεστά την πρόταση του φίλου του. Το συζήτησε και με τη μάνα και τ' αδελφια του από το τηλέφωνο κι όλοι τους, όπως κι ο ίδιος, είχαν τις επιφυ-

λάξεις τους και του είπαν να μη βιαστεί να δεσμευτεί για κάτι τόσο σοβαρό. Μόνο η Μάντη υποστήριζε ένθερμα την προοπτική του συνεταιρισμού με τον Χρήστο και σύντομα όλοι στην οικογένεια ήξεραν το γιατί. Ανήμερα τον Δεκαπενταύγουστο της χρονιάς εκείνης, παρουσία όλων των αδελφών της κοπέλας, ο Χρήστος τής έκανε επίσημα πρόταση γάμου και οι δυο νέοι αρραβωνιάστηκαν έπειτα από δυο μέρες. Αμέσως μόλις ο Γεράσιμος με την οικογένειά του επέστρεψαν στην Αθήνα μετά τις διακοπές τους, ο Χρήστος ξενοίκιασε την κάμαρα και το ζευγάρι εγκαταστάθηκε στο λυόμενο, δίπλα στο πατρικό της Μάντης.

Με αυτό το νέο δεδομένο, η πρόταση του Χρήστου αναπόφευκτα έγινε δεκτή από την οικογένεια. Ο Γιώργος τον είχε τον φίλο του από κοντά, προκειμένου να διαπιστώσει το κατά πόσο εκείνος είχε εγκαταλείψει τις παλιές κακές του συνήθειες, είχε σοβαρευτεί και ήταν έτοιμος πλέον να αναλάβει τις υποχρεώσεις του. Περισσότερο τον ένοιαζε για την αδελφή του κι όχι για τον φούρνο. Δεν ήθελε με τίποτα να πληγωθεί το κορίτσι τους. Η Μάντη όμως, στις κουβέντες τους, τον διαβεβαίωνε πως η αγάπη τους με τον Χρήστο ήταν αληθινή και βαθιά και κρατούσε πολλά χρόνια. Του αποκάλυψε μυστικά που εκείνος δε γνώριζε, όπως το ότι είχαν ολοκληρώσει τη σχέση τους τη χρονιά του σεισμού. Αυτή η πληροφορία βέβαια περισσότερο τον τάραξε παρά τον καθησύχασε.

«Θες να πεις πως είχατε σχέση και εφκειός* σε παράτησε κι έφυγε χωρίς μια παρόλα**; Και πού ήταν όλα αυ-

* Εκείνος.

** Κουβέντα.

τά τα χρόνια; Πώς ήξερε πως θα είσαι ακόμα ελεύθερη και μου λες πως γύρισε για σένα στο νησί; Για την αρωγή γύρισε, Μάντη, για να πάρει ό,τι μπορέσει, ακόμα να το ανανοηθείς*; Και πολύ φοβάμαι πως σε παντρεύεται γιατί ξέρει πως έτσι δε θα μπορώ να αρνηθώ την πρότασή του για τον συνεταρισμό!»

«Κάνεις λάθος, αδελφέ μου! Μεγάλο λάθος! Με τον Χρήστο αγαπιόμαστε από παιδιά, από τότε που δεν ήθελες να το πιστέψεις και να το δεχτείς και μου έλεγες πως αγαπάει την Κωστούλα του Τάσου. Εμένα μου εξήγησε τους λόγους της απομάκρυνσής του, ήταν κι εκείνος σοκαρισμένος από το κακό που μας βρήκε. Έχασε τη μάνα του, έχασε τα πάντα, όπως κι εμείς. Ξεχνάς εγώ τι πέρασα; Ξεχνάς τους γιατρούς, τα φάρμακα και το πόσο καιρό έκανα να συνέλθω; Ο καθένας το βιώνει με τον τρόπο του αυτό που βασανίζει την ψυχή του και χρειάζεται τον χρόνο του για να συνειδητοποιήσει την πραγματικότητα και να προσδιορίσει τα συναισθήματά του», υποστήριξε η Μάντη με μάτια που γυάλιζαν από την ένταση.

«Μη μου αρχίζεις εμένα τα δασκαλίστικά σου! Αν εσύ τις τρως αυτές τις δικαιολογίες, δικαίωμά σου! Ολόκληρη γυναίκα είσαι, δε θα σου πω εγώ τι θα κάνεις. Θες να τον πάρεις; Πάρ' τον! Αν σου φερθεί όμως σκάρτα, μην έρθεις σ' εμένα να κλαυτείς! Θα τον έχω βάλει μέσα στην επιχείρηση, δε θα μου τα διαλύσετε όλα!» αντέδρασε ο Γιώργος.

«Μην ανησυχείς, δεν υπάρχει λόγος. Με τον Χρήστο αγαπιόμαστε, θα μείνουμε για πάντα μαζί. Και η δουλειά θα πάει καλά, θα το δεις. Είναι θέλημα Θεού!»

* Πάρεις ειδηση.

Οι δυο νέοι παντρεύτηκαν τελικά δυο χρόνια αργότερα, το 1962 στο Αργοστόλι, στη νέα εκκλησία της πόλης. Δεν ήταν ο παπα-Αντώνης που τους στεφάνωσε, αφού είχε φύγει από τη ζωή λίγα χρόνια πριν. Ο Χρήστος είχε ήδη μπει στην επιχείρηση κι είχαν φτιάξει το μαγαζί όπως το ήθελαν με τον Γιώργο. Πράγματι, αυτή η επέκταση έδωσε νέα φτερά στον φούρνο και η πελατεία τους αυξανόταν μέρα με τη μέρα. Η Μαρία έμενε πλέον στο σπίτι με τον μικρό της γιο, τον Δημοσθένη, έχοντας τη βοήθεια της πεθεράς της, που από τότε που γεννήθηκε το μαρό πήγαινε όλο και λιγότερες ώρες στο μαγαζί.

Η Μάντη διορίστηκε σε ένα δημοτικό σχολείο ενός χωριού όχι πολύ μακριά από την πόλη, σχεδόν αμέσως μετά τον γάμο τους. Στο μεταξύ, είχε προσφέρει πολύτιμη βοήθεια με την προσωπική εργασία της στο στήσιμο του μαγαζιού. Προσωρινά έμεναν με τον Χρήστο ακόμα στο λυόμενο, μέχρι να μαζέψουν μερικά ακόμα χρήματα για να χτίσουν τον από πάνω όροφο στο πατρικό της κοπέλας. Τα αδέρφια της είχαν γράψει τον αέρα στην κοπέλα σαν προίκα. Η ζωή τούς χαμογελούσε και πάλι, όλα είχαν πάει κατ' ευχήν και η Μάντη δε θα μπορούσε να είναι περισσότερο ευτυχισμένη. Όλα έγιναν όπως τα ήθελε, όπως τα είχε από παιδί ονειρευτεί.

Μα λογάριαζε χωρίς τον ξενοδόχο...

Αργοστόλι 1953

Ο καταστροφικός σεισμός αναγκάζει τη Μάντη και τον Χρήστο, που αγαπιούνται από παιδιά, να πάρουν δρόμους χωριστούς, αφού εκείνος φεύγει με τον πατέρα του για τη Γερμανία. Έπειτα από μερικά χρόνια ο Χρήστος επιστρέφει και οι δυο νέοι παντρεύονται, πραγματοποιώντας το όνειρό τους.

Η Μάντη όμως, που έχει ήδη επιβαρυνμένη ψυχική υγεία, πολύ σύντομα κλονίζεται σοβαρά όταν ανακαλύπτει τα μυστικά που εκείνος της κρατούσε. Φοβούμενη τις κακές γλώσσες στο νησί, παίρνει τον Νικόλα, τον εξάχρονο γιο τους, και μετακομίζει στην Αθήνα. Το ζευγάρι μένει μακριά ο ένας από τον άλλον για είκοσι ολόκληρα χρόνια, χωρίς όμως ποτέ να πάρει διαζύγιο.

Μέχρι που η Μάντη αρχίζει σταδιακά να χάνεται στα μονοπάτια του μυαλού της και τελικά διαγιγνώσκεται με πρώιμο Αλτσχάιμερ. Τότε τα πάντα θα ανατραπούν. Ο Χρήστος, η Μάντη, αλλά και ο Νικόλας θα πρέπει να ανακαλύψουν τη δύναμη της αγάπης και όσα εκείνη συγχωρεί...

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ

www.psychogios.gr

ISBN: 978-618-01-1897-1

9 786180 118971

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗ: 19257

Ε Σ Ε Ι Σ Κ Ι Ε Μ Ε Ι Σ Π Α Ν Τ Α Σ ' Ε Π Α Φ Η